

EuroMemorandum Csoport

Európa neo-liberális átalakításának demokratikus gazdaságpolitikai alternatívája

EuroMemorandum 2006

2006 december

Bevezetés: Folytatódik Európa neo-liberális átalakítása

1. Ingotagabb unió felé – A jelenlegi gazdasági és szociális fejlemények

- 1.1 Lanyha növekedés, állandósult munkanélküliség és súlyos egyensúlytalanságok – Makrogazdasági fejlemények
- 1.2 Nagyobb bizonytalanság és szegénység – és még több gazdagság. Növekvő egyenlőtlenség az EU-ban.
- 1.3 „Új-tag-betegség”. Makrogazdasági felzárkózás szociális javítások nélkül – Lengyelország esete.
- 1.4 Messze az elkötelezettségek teljesítésétől: elégtelen környezetvédelem
- 1.5 Növekvő pénzügyi feszültségek – Problémák az európai pénzügyekben

2. Érzéketlenül a gyenge eredményekre és erősödő kritikára. – Gazdasági és szociális politika.

- 2.1 Magasabb kamatlábak és alacsonyabb állami költségvetés. – A makrogazdasági restriktio szelleme.
- 2.2 „Bolkstein” új szerelésben. – A dereguláció szelleme az új szogaltatási irányelvben.
- 2.3 Hasznos leltár, de foghíjas politikák. – A határozatlanság szelleme a szegénység elleni küzdelemben.
- 2.4 A minimum normák elleni támadás. – Az ellen-reform szelleme a munkidő irányelv tervezett felülvizsgálatában.
- 2.5 Biztonság katonai eszközökkel és vissza a nukleáris energiához. – A hatalom szelleme és környezeti felelőtlenség az energia politikában.
- 2.6 Meggondolatlan törekvések a fogyasztók rovására. – Az egységesítés szelleme a Bizottság lakásépítés finanszírozási terveiben.
- 2.7 Irány a neo-merkantilizmus? – Az agresszivitás szelleme az európai kereskedelmi politikában.

3. Demokratikus gazdasági politikai keret egy fenntartható szociális Európáért. – Javaslatok a neo-liberális átalakítás alternatívájára.

- 3.1 Makrogazdasági politikák a fenntartható növekedésre és a teljes foglalkoztatásra.
- 3.2 Rövidebb munkidő, jobb védelem. – A munkaidő irányelv progresszív reformja.
- 3.3 Kötelező programok és több forrás. – Szegénység elleni kezdeményezések.
- 3.4 Szociális minimum normák, minimálbér és szolidarisztikus bér-koordináció.
- 3.5 Hatékonyság és kielégítőség: politikák az energia biztonságra és fenntarthatóságra.
- 3.6 Pénzügyi stabilitás és szociális haladás. – A pénzügyi politikák újrendezése.
- 3.7 Igazságosabb és fejlődésbarát kereskedelem politika.

Ez a memorandum az "Európai Közgazdászok egy Alternatív Gazdaságpolitikáért" (EuroMemorandum Csoport) 2006 szeptember 29–október 1 között, Brüsszelben tartott 12. munkértekezletének megbeszélései alapján került megfogalmazásra.

Kapcsolat:

Włodzimierz Dymarski, Poznan (wlodzimierz.dymarski@ae.poznan.pl)

Miren Etxezarreta, Barcelona (metxezarreta@telefonica.net)

Trevor Evans, Berlin (evans@fhw-berlin.de)

Marica Frangakis, Athens (frangaki@otenet.gr)

Jörg Huffschnid, Bremen (Huffschnid@ewig.uni-bremen.de)

Anne Karras, Göttingen (annekarras@web.de)

Jacques Mazier, Paris (mazier@seg.univ-paris13.fr)

Frieder Otto Wolf, Berlin (fow@snaflu.de).

Összefoglalás

Európában a jelenlegi gazdasági és szociális fejleményeket növekvő ingatagság és bizonytalanság jellemzi. 2006 mérsékelt növekedés tanúja, és a munkával nem rendelkező emberek számának általános növekedése – legalábbis időlegesen – megtorpant. A munkanélküliség szintje azonban elfogadhatatlanul magas maradt. Ugyanakkor az ingatag munkafeltételek és a szegénység a munkanélküliek számára, de a 14 millió alkalmazott számára is nőtt – miközben, másrészt, a társaságok profitja robbanásszerűen emelkedett és a az európai milliomosok száma tovább szaporodott. A gyermekek 20 %-át és az idősek 18 %-át érintő fent említett átlagos szegénység gyalázat a világ leggazdagabb régióinak egyike számára. Az új tagállamokban a termelés és a termelékenység emelkedését nem kísérték az ennek megfelelő javulások a szociális helyzetben. Ezen országok roppant magas költségvetési deficitjei jelentős egyensúlytalanságot jeleznek és fenyegetik az Unió gazdasági kohézióját.

A további fejlődés kilátásai az EU-ban nem ígérnek javulást. Az egész világ gazdasági növekedését nem fogja tovább hajtani az USA rendkívüli növekedése. Az eredményként beálló világgazdasági lassulás hatással lesz az EU-ra annál is inkább, mert az Unió az elmúlt években gazdasági erőfeszítéseit leginkább arra fordította, hogy javítani próbálja helyzetét a világpiacon – gyakran a hazai jövedelmek és kereslet rovására. Amikor a külső piacok most majd kevésbé dinamikussá válnak, az EU hazai kereslete túlságosan gyenge lesz, hogy annak helyébe lépjen az azonnali jövőben. A munkanélküliség új növekedése és a szegénység terjedése várható. Ehhez adódó bizonytalanság következik a pénzpiacok részéről. A részvényekkel való kereskedés csak épp hogy meghaladta a késői 1990-es éveket, a fedezeti alapok száma és vagyona 2000 óta megkétszereződött, és a 2005 évi származékos ügyletek forgalma háromszor nagyobb volt mint 2000-ben. Még az olyan intézmények is, mint az IMF (Nemzetközi Valutaalap) és a BIS (Nemzetközi Bankok Bankja) aggódnak az instabilitás veszélyeitől, amelyek ismét felhalmozódtak a globális pénzügyi rendszerben.

Ebben a bizonytalan és ingatag környezetben a gazdasági politika azzal a kihívással kell szembe nézzen, hogy stabil gazdasági és szociális fejlődéshez, ökológiai fenntarthatósághoz és globális szolidaritáshoz megbízható keretet biztosítson. De ezt a kihívást sem az EU, sem a legtöbb tagállama nem veszi figyelembe. Ehelyett:

- *a makrogazdasági politika* köti magát a monetáris és fiskális megszorítás rendjéhez nemzeti és EU szinten;
- az Európai Bizottság és Tanács az európai nyilvánosság erős kritikája és ellenállása ellenére keresztülhajt egy lényegében *változatlan szolgáltatási irányelvet*, amely majdnem feltétlen piaci radikalizmuson alapszik;
- a fosszilis energiaforrások hosszútávú biztosíthatóságának bizonytalan kilátására válaszként ahelyett, hogy minden lehetséges erővel előmozdítaná az új energiaforrások fejlesztését és az energiával való takarékoskodást, a *nukleáris energia fokozott felhasználását és az olajmezőkhöz való hozzáférés biztosítására még a katonai erő alkalmazását* is fontolgatja;
- a *szegénység és ingatagság* tekintetében az európai reagálás mindeddig az adatok gyűjtésére és terjesztésére korlátozódott, viszont nem születtek határozott intézkedések és nem költöttek lényeges összeget a szegénység elleni küzdelemre;
- először a történelemben az EU *támadást kezdeményezett a munka védelmét szolgáló, ritka, meglevő európai szabályok egyike ellen*: várható a rugalmasság kiterjesztése és ellenmondás az Európai Bíróság ítéletére, miszerint az ügyeletben töltött idő munkaidő;

- az EU politikájában a pénzpiacokon kizárólag a piac istenítésével törődik, és ez a fogyasztók rovására megy, amint ez a lakásépítés finanszírozásának új kezdeményezése esetében is történik;
- végül, a WTO tárgyalásokon és azok – legalábbis időleges – fiaskója utáni kétoldalú tárgyalások során az EU most növekvő mértékben agresszív, neo-merkantilista politikába kezdett, amely igen káros a partnerek számára és nem hasznos az EU-nak magának sem.

Van alternatívája az EU és Európa egyre nyilvánvalóbb átalakításának egy, a társaságok szabadságának és a társadalom alárendeltségének neo-liberális zónájává. Ilyen alternatíva azonnali intézkedéseket és messzeható intézményi reformokat foglal magába. Ezek alapja és lényege a demokratikus átláthatóság előmozdítása, a nyilvános megvitatás és a részvétel a gazdasági döntésekben a társadalom minden szintjén.

Ilyen alternatívaként javasolunk:

- **általános gazdaságpolitikai irányzatot**, amely képessé teszi és kötelezi a tagállamokat és az EU-t, hogy törekedjen a teljes foglalkoztatásra, a szociális jólétre és igazságosságra, ökológiai fenntarthatóságra és békés nemzetközi gazdasági viszonyokra, mindent átölelő célkitűzésként;
- **makrogazdasági rendet**, amelyet nem fékeznek önkényes deficit megszorítások és torz prioritások, hanem helyet ad a bővülő monetáris és fiskális politikáknak, valamint eszközöket és forrásokat biztosít az ilyen politikák számára. Ezek nagy közösségi beruházásokat, az adóverseny megszüntetését, nagyobb EU költségvetést és ennek sokkal demokratikusabb és hatékonyabb finanszírozási módszerét foglalják magukba;
- fordulatot a **munkaidő irányelv progresszív reformja** felé: rövidebb munkahét, több lehetőség és szociális védelem a részmunkaidős foglalkoztatás terén és nincs egyedi kivétel-lehetőség;
- a **szociális minimum normák** általános és egyedi fejlesztését – átfogó szociális kiadások, oktatás, egészségügy stb. –, mely el kell vezessen a felfelé igazodáshoz;
- erős hangsúlyt a **megújuló energia forrásokra**, az **energia hatékonyságot**, valamint az **energiatakarékosság** erősebb előmozdítását az iparban és a háztartásokban elsődleges prioritásokként az európai energiapolitikában, amelyek lényegesen hozzájárulnának a környezet fenntarthatóságához;
- **alapos irányváltást a pénzpiaci politikákban**: el az alacsony költségek, a nagyobb gyorsaság és a tulajdonosok védelmének kizárólagos hangsúlyozásától a rendszeres stabilitás felé a pénzügyi spekulációk visszaszorítása révén, valamint a társadalmi beágyazottság felé a fogyasztóvédelem, a kisvállalkozásoknak és gyenge társadalmi csoportoknak nyújtott különös lehetőségek révén;
- **reformot a kereskedelmi és fejlesztési politikában**, megcélözva olyan békés, tisztességes és igazságos kereskedelmi viszonyok megteremtését, melyek ragaszkodnak a nemzetközileg elismert munka- és ökológiai normák betartásához és előnyös, fejlesztés-barát bánásmódban részesítik a kevésbé fejlett országokat.

Bevezetés: Folytatódik Európa neo-liberális átalakítása

Néhány hét múlva, német elnökség alatt, elkezdődnek majd az előkészületek a Római Szerződés ötvenedik évfordulójára, amelyet 1957-ben írtak alá, és ezzel megalakult az Európai Gazdasági Közösség (EEC). Hivatalos személyiségek rá mutatnak majd, hogy – egyrészt – a Közösség, amelyet kezdetben hat európai ország alkotott hidegháborús környezetben, a kelet-európai szocializmus összeomlása után, hatalmas, nyugat- és kelet-európai 27 tagországból álló unióvá változott azzal a lehetőséggel, hogy „a világ legversenyképesebb” régiójává váljék. Másrészt, hangsúlyozni fogják, hogy az Unió gazdasági és politikai helyzetét a világban fenyegeti az USA továbbtartó fölénye, új hatalmak létrejötte, mint Kína és India, valamint az élesebb globális verseny. Valószínűleg azt is be fogják ismerni, hogy az EU jelenleg gazdasági gyengélkedés és politikai válság helyzetben van, hogy fokozott törekvések és belső reformok szükségesek ezen kihívások kezeléséhez és az EU versenyképességének erősítéséhez. E célból nagyobb belső liberalizáció és rugalmasság javasolt az „Európai Szociális Modell” megóvásához és erősítéséhez az EU-ban, valamint nagyobb gazdasági és katonai erő e modell elterjesztéséhez a világon.

Ez a nézet nem új és – akár gazdasági, szociális, akár politikai szempontból – elfogadhatatlan. Figyelmen kívül hagyja és tagadja azokat az EU-ban az 1980-as évek közepe óta zajló mély és ártalmas változásokat, melyek átalakítják a Közösséget a verseny, a szociális egyenlőtlenség és a politikai agresszivitás növekvő mértékben neo-liberális térségévé. Ez az átalakulás megtörtént és tovább zajlik az EU-n belül és a világban elfoglalt helyzetét tekintve is.

Belülről tekintve az EEC különböző gazdaságok közösségeként indult, amelyek megtanulták a kora 1930-as évek mély válságának leckéit: hogy a haladó gazdaság és szociális fejlődés igényli a makrogazdasági és szerkezeti beavatkozásokat, hogy a közös piacon történő versenyhez szükségesek a közös szabályok és gazdasági politikák, és hogy szociális haladáshoz kell az erős állami szektor minden egyes társadalomban. Ezek a leckék, különböző országokban különbözőképpen alkalmazva, képezték a közös – bár nem vita nélküli – alapját az EEC-nek és ezek voltak az alapjai az 1950-es és 1960-as évek példanélküli gazdasági dinamizmusának. Azonban az 1970-es évek közepétől és azóta folyamatosan, először csak fokozatosan, később egyre gyorsuló mértékben, mellőzötté váltak és tönkretette azokat a verseny növelése, mint a teljes gazdasági és – következésképpen nagy részében – a társadalmi élet mindent átfogó szabálya. A makrogazdasági politika összezsugorodott a szigorú árstabilitás és egyensúlyban levő költségvetés szabályaira, a versenyszabályok harmonizációja helyébe nagyrészt a szabályok versengése lépett, beleértve azokat, amelyek a szociális biztonságra, a munka védelmére és a környezet fenntarthatóságra vonatkoznak. Ez az eredményfelgöngyölő stratégia sikeres volt abban az értelemben, hogy előmozdította a gazdasági jövedelmezőséget és a tőke politikai hatalmát. Ugyanakkor roppant romboló volt: a makrogazdasági fundamentalizmus és újraelosztás a legalsó szinttől a legfelsőig, a gazdasági növekedés akadályává vált, tömeges munkanélküliséget okozott és aláásta a szociális kohéziót a legtöbb tagállamban.

Hasonló átalakulás megy végbe az EU külső helyzetében is. A kezdetet szorosabb együttműködés határozta meg egy globálisan együttműködő – bár egyeduralgoló – viszonyban a Bretton Woods-i rendelkezésekkel, a rögzített valutaváltási arányok és elfogadott tőke ellenőrzési intézményekkel. Ez volt a háború utáni korszak „arany éve” számára a globális védőernyő. Azonban az 1970-es években az USA kezdeményezésére és Németország aktív támogatásával ez az együttműködő viszony romba dőlt és helyére a gátlástalan nemzetközi verseny lépett rugalmas valutaváltási arányok és a tőke mozgások fokozatos liberalizációja révén. A WTO, amitől azt várták, hogy a globális szabadkereskedelmet erősítő intézmény lesz, eredménytelen az ipari országok egyoldalú súlya miatt a fejletlen országokkal szemben. Most úgy látszik, hogy Németország folyamatos neo-merkantilista helyzete – amelyet egy időre megszakított az egyesülés okozta kavargás –,

áthelyeződik az EU helyzetébe kétoldalú kereskedelmi egyezményekkel és befolyási övezetek kialakulásával. Az is agasztó, hogy a gazdasági blokk-építés növekvő katonai ambíciókkal társul. A háború utáni európai integráció elsődleges és fő hajtóereje az embereknek az a túláradó kívánsága volt, hogy örökre megóvják az európai országokat újabb katonai kalandoktól. Most pedig az EU új katonai kalandokba kezdett és fejlesztve katonai erejét, halad tovább ezen az úton.

Az önrombolás és polarizáció ilyen körülményei között nem meglepető, hogy az EU legutóbbi, történelmileg nagy jelentőségű bővítése, úgy szólván valamennyi érintett országban szkepticizmussal találkozott. A szegény országok csatlakozása egy gazdagabb tömbhöz lehetőségnek és haladásnak tűnhet. Ugyanakkor azonban a konkrét körülmények között azt jelenti, hogy az erősebb további nyomást gyakorol a gyengébb oldalra megfelelő politikai és gazdasági támogatás nélkül. Az előrelátható eredmény, hogy az átlagjövedelem értelmében megfogalmazott felzárkózás helyett az új országok közötti polarizáció növekszik.

Ebben a helyzetben, ahol az EU átalakulása neo-liberális térséggé már jelentősen előrhaladt és európai neo-merkantil blokká formálódása lendületet kapott, Németország átveszi az elnökséget 2007 első félévére. A német kormány már kidolgozta a programot és az Európai Bizottság üdvözölte azt. A program két fő részből áll:

- folytatni és teljessé tenni a minden részletre kiterjedő piacnyitást,
- az Európai Alkotmány kérdését újlag napirendre tűzni és előkészíteni annak elfogadását 2008-ban a francia elnökség alatt.

Ez a napirend jelentős arroganciát tükröz, az általános kritika és visszutasítás semmibe vétele. A piac további liberalizációja – különösen a szolgáltatások terén – lényeges ellenvetéseknek volt tárgya és a szociális normák rontása, valamint az szabályozatlan verseny miatti „alulmúlási verseny” elleni társadalmi mozgalmak tiltakoztak ellene. A német elnökség és a Bizottság mégis elhatározottnak tűnik, hogy ezt a vonalat folytassa. Ugyanez az attitűd érvényes az alkotmány kérdésére is. Franciaország és Hollandia visszautasította azt, mert annak elfogadása a neo-liberális gazdasági programot az alkotmányos imperatívusz szintjére emelte volna. Az ezt követő „válaszadási időszak” eredményeként a Bizottság és az elnökségek nyilvánvalóan nem elemzték az okokat és nem dolgoztak ki jobb alkotmányos alapot a szociális Európa számára. Ehelyett, úgy látszik elhatározták, hogy lényegében azonos szöveget terjesztenek be újra abban a reményben, hogy azt valamennyi tagállam elfogadja.

Ebben a memorandumban az alapvető makrogazdasági és szociális helyzet, valamint az EU-ban zajló jelenlegi fejlemények rövid leírását és bírálatát adjuk (1. fejezet), ezt követően elemezzük és bíráljuk a gazdasági és politikai döntések fő vonalait, amelyek jelentős mértékben felelősek a kedvezőtlen fejleményekért (2. fejezet). Van alternatívja ezeknek a romboló hatású döntéseknek, amelyek erősebb gazdasági fejlődéshez vezetnének, szorosabb regionális és szociális kohézióhoz Európa-szerte, nagyobb jóléthez több ember számára az Unió minden egyes országában és sokkal együttműködőbb viszonyra a fejlődő világgal (3. fejezet). Az effajta alternatívák alkalmazása két okból nehéz: először, komplex természetűek, tehát alapos kimunkálást és együttműködő erőfeszítést igényelnek, másodsor, a fináncióke és más társaságok hatalmi erőinek jelentős ellenállásába ütköznek, melyek hasznot húznak a jelenlegi neo-liberális ellen-reform folyamatból és igen sokat tettek, hogy az a jelenlegi állapotot elérje. Ezért a gazdasági politika alternatíváira tett ajánlásokat nem szabad csak szellemi tornagyakorlatoknak tekinteni, hanem hozzá kell járuljanak a társadalom mozgósításához egy jobb Európáért.

1. Ingotagabb Unió felé – A jelenlegi gazdasági és szociális fejlemények

A folyó évtizedben az EU makrogazdasági teljesítménye nem kielégítő és nem járult hozzá a folyamatosan éles, sőt növekvő szociális problémák megoldásához. A munkanélküliség még mindig elfogadhatalanul nagyarányú, a szegénység terjedőben van, folytatódik a környezet tönkretétele és komoly egyensúlytalanságok fenyegetik a gazdasági és

szociális kohéziót. Globális összefüggésben, amelyben az USA gazdasága egyre veszít vezető szerepéből a növekedést tekintve, és a pénzügyi spekuláció meghaladja a késő 1990-es évek szintjét, az Európai Unió nyilvánvaló gyengesége még rátesz az bizonytalanságra és ingatagságra.

1.1 Lanyha növekedés, állandósult munkanélküliség és súlyos egyensúlytalanságok – Makrogazdasági fejlemények

Az évtized első öt évében az EU gazdasági növekedése gyenge volt, átlagosan évi 1,7 % (és még gyengébb az Euro-övezetben, évi 1,4 % lásd 1. táblázat). Az EU-25-beni 2006-os 2,8 %-nyi növekedés átmeneti jelenségnek látszik, mivel a nagyobb intézetek 2007-re már visszaesést jósolnak.¹ Ugyanakor a termelékenység növekedése általában alacsony volt, évi 1,2 % körüli (0,9 % az Euro-övezetben) a 2001-5 időszakban és 1,3 (1,2) % 2006-ban. (Az USA-ban az előző időszakban évi 2,2 % volt.) Csak Kelet-Közép-Európa új tagországai mutattak fel nagyobb arányú termelékenység növekedést. Mindent egybevetve az új millennium kezdetén az európai makrogazdasági fejlemények pályája középszerűnek írható le: jellemezve mérsékelt GDP növekedéssel, következésképpen a foglalkoztatás kicsiny növekményével, – bizonyosan elégtelen a munkanélküliség csökkentéséhez –, valamint gyenge termelékenység emelkedéssel. Néhány országban, mint pl. Olaszországban és Spanyolországban a foglalkoztatás növekedése fordult elő a termelékenység javulásának rovására. Ez talán a részmunkaidős foglalkoztatásnak vagy a munkaerőpiaci rugalmasság termelékenységre gyakorolt negatív hatásának tudható be.

A tagállamok között jelentős különbségek észlelhetők. Az euró-zóna nagy kulcsországai, Németország, Franciaország és Olaszország átlag alatti növekedést mutatnak fel és azonos szintű munkanélküliség jellemzi őket. A skandináv országok viszont átlag feletti mértékben növekszenek és mostanság lényegesen csökkentették a munkanélküliség arányát. Az ő bőkezű jóléti rendszerük úgy látszik összeegyeztethető a kis mértékű munkanélküliséggel, ezt kifejezetten felismeri az ez évi OECD foglalkoztatási kilátásokkal foglalkozó kiadványa.

A dél-európai országok (és Írország) meglehetősen gyorsan növekszenek, de a munkanélküliségi arányaik még mindig magasak. A keleti új tagállamok alkotják a leggyorsabban növekvő régiót, de a munkanélküliség nagyon magas maradt – Szlovákia (14,3 %) és Lengyelország (13,9 %) –, Európa legmagasabb munkanélküliségi mértékét képviseli. Ezekben az országokban a magas munkanélküliségi arálynak különösen drámai hatása van az életkörülményekre mivel az állami jóléti kiadásai kisebbek mint az EU-15-ben (a GDP 27,6 %-a, ill. 18,5 %-a).²

A különböző gazdasági teljesítményeket a költségvetési folyó egyenlegek növekvő eltérése is tükrözi. Noha néhány ország folyó költségvetése jelentős többletet mutat, így pl. Hollandia (7,6 %), Svédország (6,3 %) és Németország (4,5 %-a a GDP-nek), más országokban nagy a hiány. Lettország és Észtország folyó költségvetési hiánya kétszámjegyű százaléka a GDP-nek, Portugáliában a hiány eléri a GDP 9,0 %-át, Szlovákiában, Görögországban, Spanyolországban és Magyarországon a hiány meghaladja 7 %-ot. Miközben ezek a folyó költségvetési helyzetek néhány esetben a nagyobb növekedési teljesítménynek a melléktermékei, veszélyes egyensúlytalansággá halmozódnak, ami fenyegeti az Unió gazdasági és politikai kohézióját. Azokban az országokban, ahol még nem vezették be az eurót, ez leértékelési kényszerhez vezethet, ami pedig növeli a pénzpiacok bizonytalanságát.

Ámbar a különböző tagállamok külkapcsolati teljesítménye eltérő, az EU gazdasági helyzete a világban erős. Az EU a világ legnagyobb és legfontosabb kereskedelmi blokkja. Az ázsiai országoknak, elsősorban Kínának és Indiának, a globális szintéren történt látványos

¹ Az adatok az Európai Bizottság előrejelzései 2006-ra, 2006 novemberétől

² Forrás: Eurostat 2005

előretörése ellenére az EU képes volt növelni részesedését az árukereskedelemben és megőrizte vezető szerepét a szolgáltatások forgalmazásában. Ez a pozíció az 1990-es évek óta

1. táblázat: az EU makrogazdasági teljesítménye, 2001-2006

	Egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson (EU25 =100)	GDP növekedés %		Munkatermelékenység növekedés %		Munkanélküliségi arány %		A költségvetés egyenlege a GDP %-ban	
		2001-05	2006	2001-05	2006	2001-05	2006	2001-05	2006
EU (25)	100	1.7	2.8	1.2	1.3	8.8	8.0	0.0	-0.5
Euro övezet	107	1.4	2.6	0.9	1.2	8.5	8.0	0.3	-0.1
Belgium	118	1.4	2.7	0.9	1.8	7.8	8.6	3.5	2.4
Cseh Köztársaság	69	3.7	6.0	2.4	5.1	7.9	7.4	-5.1	-3.1
Dánia	123	1.4	3.0	1.3	1.8	5.0	3.8	2.9	1.9
Németország	109	0.6	2.4	1.5	2.0	8.7	8.9	2.4	4.5
Észtország	49	8.3	10.9	6.5	7.5	10.1	5.4	-11.4	-11.5
Görögország	79	4.4	3.8	3.3	2.3	10.2	9.3	-7.5	-8.5
Spanyolország	96	3.2	3.8	0.4	0.5	10.5	8.1	-4.7	-8.6
Franciaország	111	1.5	2.2	1.0	1.4	9.2	9.3	0.1	-2.1
Írország	134	5.2	5.3	2.2	0.9	4.4	4.3	-0.9	-3.2
Olaszország	108	0.6	1.7	-0.0	0.4	8.4	7.1	-0.9	-1.4
Ciprus	82	3.2	3.8	1.7	2.3	4.3	5.4	-4.4	-6.0
Lettország	41	8.1	11.0	6.4	8.2	11.0	7.4	-11.2	-16.1
Litvánia	45	7.6	7.8	6.6	5.8	12.4	5.9	-2.1	-8.9
Luxemburg	230	3.0	5.5	0.3	1.7	3.7	4.6	9.2	11.4
Magyarország	59	4.2	4.0	3.8	3.8	6.1	7.3	-7.5	-7.3
Málta	72	0.3	2.3	-0.5	1.3	7.5	7.0	-2.6	-10.9
Hollandia	125	1.2	3.0	1.3	1.3	3.6	3.9	5.1	7.6
Ausztria	122	1.4	3.1	1.3	2.4	4.4	5.2	-0.1	3.0
Lengyelország	48	3.0	5.2	3.6	1.8	18.9	13.9	-2.6	-2.3
Portugália	75	0.7	1.2	0.2	0.6	5.9	7.6	-7.4	-9.0
Szlovénia	77	3.5	4.8	2.8	4.0	6.4	6.1	-1.3	-1.9
Szlovákia	51	4.6	6.7	4.1	4.0	18.0	14.3	-6.0	-7.8
Finnország	112	2.5	4.9	1.4	3.4	8.9	7.7	5.3	5.5
Svédország	116	2.2	4.0	1.9	2.4	5.9	7.3	5.6	6.3
Egyesült Királyság	116	2.5	2.7	1.4	1.8	4.9	5.3	-2.0	-2.5

Források: Eurostat AMECO adatbázis, a 2006-os számok az Európai Bizottságtól származnak, 2006 őszi gazdasági előrejelzések

fejlődött ki, amikor az EU-n kívüli kereskedelem jelentős mértékben kibővült mind az áruk, mind a szolgáltatások kereskedelmében. 1991 és 2004 között az EU-15 külső árukereskedelme (export és import együtt) 14,92-ről 21,86 %-ra emelkedett. A szolgáltatások terén a külső kereskedelem aránya az EU-15 GDP-jének 5,51 %-áról 7,12 %-ára nőtt 1990 és 2004 között. A világ exportjához mérve az EU az árukereskedelemben piaci részesedését az 1991 évi 16 %-ról 20 %-ra tudta növelni. Bár az EU részesedése a világ szolgáltatási exportjában az 1990 évi 24,52 %-ról 1992-re 20,71 %-ra csökkent, ezt a szintet tartani tudta a 2004-ig terjedő időszakban, amikor is 20,81 %-ot ért el. Ezzel szemben durván ugyanebben az időben az USA exportja a világ árukereskedelmében mintegy 3%-os hanyatlást tanúsított, kevesebb mint 15 %-ra esett vissza, a szolgáltatások terén 1,7 %-nyi csökkenéssel 15,3 %-ra esett vissza. Ez a kép, nemzetközi kereskedelemben fő riválisával összehasonlítva, az EU teljesítményét elég kedvező színben tünteti fel.

Az EU erős külső pozíciója ellenére a jelenlegi növekedési pálya és a teret nyert politika elégtelen a két nagyobb probléma leküzdésére: az egyik az életszínvonalakban mutatkozó különbségek, a másik a tömeges munkanélküliség. Az életszínvonalak kiegyenlítődése felé haladás túlságosan lassú. Az EU tagországainak egy főre jutó GDP-je még mindig roppant eltérő. (lásd 1. táblázat)³. A makacsul tartós tömeges munkanélküliség a szociális jólét jelentősebb vesztesége és valószínűleg az egyetlen legfontosabb gazdasági kihívás Európa számára. Most mintegy 18,7 millió ember számít munkanélkülinek Európában. A 2006-ban tapasztalt mérsékelt munkanélküliség csökkenés semmiség a probléma méreteihez képest. Bebizonyosodott, hogy a jelenlegi, a munkaerőpiac liberalizációjára összpontosító politikai keretek hatástalanok a munkanélküliség csökkentésére.

1.2 Nagyobb bizonytalanság és szegénység – és még több gazdagság: Növekvő egyenlőtlenség az EU-ban

A kitartó munkanélküliség, az alacsony bérek és a munkaerőpiac deregulációja fokozta a szociális bizonytalanságot és ingatagságot, és fő okként hozzájárult a nagyobb egyenlőtlenséghez és szegénységhez az EU-ban. A határozott idejű munkaszerződések, az önfoglalkoztatások és a részmunkaidős alkalmazások aránya az összes alkalmazottak számának százalékában nőtt, s bár nem minden részmunkaidős szerződés bizonytalan, a nem jószántából részmunkaidős alkalmazottak aránya a 2002 évi 15,6 %-ról 2005-re 20,3 %-ra emelkedett, azaz minden ötödik részmunkaidős alkalmazott akart, de nem tudott teljes munkaidős alkalmazást találni (lásd 2. táblázat). A majdnem három százalékpontos emelkedéssel ez a fejlemény különösen drasztikus volt 2005-ben.

2. táblázat: bizonytalan alkalmazások

	EU-25	EU-15	Legtöbb 2005-ben	Legkevesebb 2005-ben
Határozott idejű szerződések az alkalmazottak %-ában (15-64 éves korúak)	2000: 12.5 2005: 14.2	2000: 13.7 2005: 14.0	Spanyolország 33.3 Lengyelország 25.4	Írország 2.5 Észtország 3.3
Önfoglalkoztatók* az összes alkalmazott %-ában	2004: 15.9	2004: 14.9	Görögország 40.2	Svédország 4.9
Részmunkaidős foglalkoztatottak az alkalmazottak %-ában (15-64 éves korúak)	1995: <i>n.a.</i> 2000: 15.9 2005: 18.0	1995: 15.6 2000: 17.5 2005: 19.8	Hollandia 45.8 Nagy-Britannia 24.8 Svédország 24.3	Szlovákia 2.3 Magyarország 4.1 Cseh-Köztársaság 4.3
Kényszerűen részmunkaidős alkalmazás a részmunkaidős alkalmazottak %-ában	2002: 15.6 2003: 16.7 2004: 17.7 2005: 20.3	2002: 14.6 2003: 15.7 2004: 16.9 2005: 19.7	Görögország 50.9 Litvánia 48.8 Olaszország 40.2 Lettország 38.5	Hollandia 4.1 Szlovénia 8.2 Nagy-Britannia 8.3 Ausztria 11.1

Forrás: Eurostat adatbázis; *=Európai Bizottság, Foglalkoztatás Európában 2005; n.a.= nincs adat

Ráadásul a bizonytalan alkalmazáshoz, a szegénység⁴ vált főbb fenyegetéssé a népesség növekvő hányada számára. Az enyhén pozitív fejlemény, amely elkezdődött az 1990-es évek közepén most ellenkezőjére fordult, és a szegénységi arány, amely 17,5 %-ról 15 %-ra csökkent, 2005-ben visszaállt 17 %-ra. Az EU-25-ben kb. 72 millió ember jövedelme a nemzeti szegénységi küszöbérték alatt van. Bulgária és Románia csatlakozásával ez a szám 80 millióra fog emelkedni. Mivel a vásárlóerő szerinti szegénységi küszöbérték sokkal magasabb az EU-15-ben, mint az EU-10-ben – egy két felnőtt és két gyerekes háztartásra az

³ A GDP nem tökéletes mértéke a jólétnek. Az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) közreadott Humán Fejlettségi Index (HDI) becsléseket, szélesebb értelmezésű jóléti mérték. Érdemes megjegyezni, hogy a magas szociális kiadásokat teljesítő országok jólétet tekintve jobban haladnak, mint más országok. Például Svédország a HDI lista éllovasa, noha csak a hetedik legnagyobb az egy főre jutó GDP (2003-ban).

⁴ Meghatározás szerint: az egyéni jövedelem nem éri el a nemzeti egyenértékes középjövedelem 60 százalékát.

előbbiben 15.966 € és az utóbbiban 6.742 € – a létfeltételek közötti különbség EU-25-szerte roppant nagy.

A népesség egyes csoportjait különösen fenyegeti a szegénység, (lásd 3. táblázat): az EU-25-ben minden ötödik gyermek szegény, és a koros emberek sokkal kitettebbek a szegénységnek mint a 15-64 éves korosztály. A gyermekes háztartásokat, különösen az egy szülő háztartásokat sokkal jobban fenyegeti a szegénység, mint a gyermektelen háztartásokat. A szegénységi arány a munkanélküliek között (40 %) ötször nagyobb, mint az alkalmazottak körében (8 %). Mindazonáltal, azoknak az embereknek az abszolút száma, akik alkalmazottak és szegények – mintegy 14 millió az úgy nevezett „dolgozó szegény” – kétszer akkora, mint a szegény munkanélküliek száma (kb. 7 millió). Ez főként a munkkerőpiaci változások eredménye, a rosszul fizetett állások terjedésének, a szaporodó bizonytalan, kényszerű részmunkaidős és rövid idős foglalkoztatásoknak a következménye.

Ezek a statisztikai adatok még mindig túlságosan kedvező képet adnak az EU szegénységi és szociális kirekesztettségi helyzetéről. Nem foglalják magukba azokat a csoportokat, amelyek különösen sebezhetőek és szegénységnek kitéttek – például a hajléktalanokat, az üzérkedések áldozatait, az (illegális) bevándorlókat, a gondozó intézetek lakóit –, akik gyakran nem is nyilvántartottak.

3. táblázat: szegénységi arányok az EU-ban, százalékosan, 2004 évi felmérés

	EU25	EU15	EU10	Legnagyobb érték	Legkisebb érték
Összes korcsoport	16	17	16	Portugália, Szlovákia, Írország (21)	Cseh -Köztársaság (8) Szlovénia (10)
Gyermekek (16 év alatt)	20	20	22	Szlovákia (30) Olaszország (26)	Szlovénia, Dánia (9)
Felnőttek (16-64 évesek)	15	15	15	Szlovákia (20) Portugália, Görögország, Olaszország (18)	Dánia, Ciprus, Finnország, Svédország (10)
Nők (16 év felett)	17	17	14	Írország (23) Görögország (22) Portugália, Spanyolország (21)	Cseh-Köztársaság (8) Luxemburg (10)
Férfiak (16 év felett)	14	14	15	Szlovákia (21) Portugália (20)	Cseh-Köztársaság (6) Magyarország, Svédország, Luxemburg. (10)
Koros emberek (65 év felett)	18	19	9	Ciprus (52) Írország (40) Spanyolország (30)	Cseh-Köztársaság (4) Luxemburg, Lengyelország (6)
Alkalmazottak (16 év felett) önfoglalkoztatottakkal együtt	8	8	10 (2003)	Szlovákia (15) Portugália, Görögország (13)	Cseh-Köztársaság (3) Szlovénia, Finnország (4)
Munkanélküliek (16 év felett)	40	40	38 (2003)	Egyesült Királyság (54) Lettország (51) Szlovákia (50)	Ciprus (22) Svédország (26)
Háztartások eltartott gyermek nélkül	15	15	10 (2003)	Ciprus (28) Írország (24) Portugália (21)	Cseh-Köztársaság (4) Luxemburg (8)
Háztartások eltartott gyermekkel	18	18	13 (2003)	Szlovákia (25) Olaszország (24) Spanyolország(23)	Dánia (7) Szlovénia, Finnország (8)
Egy szülő eltartott gyermekkel	34	34	24 (2003)	Málta (59) Írország (56) Szlovákia (41)	Dánia, Magyarország, Finnország (16) Svédország (19)

Forrás: Eurostat adatbázis 2006 októberi adatok szerint

A társadalom alsó rétegeiben növekvő szegénység vitathatatlan ténye kirívó és botrányos ellentétben áll az európai társadalmak csúcseinak gyarapodó gazdagságával – noha az utóbbira sokkal kevesebb hivatalos adat áll rendelkezésre. A jövedelem megoszlásra vonatkozó legutóbbi adatok 2001 évre vonatkoznak és azt mutatják, hogy jövedelem szerinti alsó decilisnek jutott az egyenértékűsített nemzeti jövedelem három százaléka, majdnem egy nyolcada a jövedelmi felső decilis jövedelmének, amely a nemzeti jövedelemnek közel

negyedét teszi ki (23 %). Merrill Lynch és Capgemini 2006 évi világgazdagsági beszámolója (World Wealth Report 2006) szerint az európai dollár-milliárdosok száma az utóbbi években folyamatosan nő (2003-ban 2,4 %-kal, 2004-ben 4,1 %-kal és 4,5 %-kal 2005-ben) és elérte a 2,5 milliót Európában; az európai népesség ezen 0,6 %-ának pénzügyi vagyona 9,4 trillió dollárra rúg, vagyis az intézményes befektetők által kezelt összes európai pénzvagyonnak 60 %-át teszi ki (15,6 trillió dollár).⁵

1.3 „Új-tag-betegség”. Makrogazdasági felzárkózás szociális javítások nélkül – Lengyelország esete.

A csatlakozás végül is pozitívan befolyásolta az új tagországok makrogazdasági fejleményeit. A GDP növekedés az utóbbi években sokkal nagyobb volt mint a régi EU-15 országokban. Viszont ez a nyugat-európai gazdaságoktól különböző növekedés, noha szükséges a felzárkózási folyamatban, a kelet-közép-európai országok egy másik, igen komoly problémája okainak egyike: a folyó fizetési mérleg súlyos és kitartó negatív egyenlege a legtöbb országban. Higgadt megfontolásra jut, hogy ha a jelenlegi tendenciák folytatódnak, a negatív folyó fizetési mérleg és a legtöbb új tagállam eladósodása addig fog nőni, míg fizetéképtelenné válik és hiteleit újra kell tárgyalja. Latin-amerikai fejlemény tűnik fel a horizonton és úgy látszik nincs hatalom vagy mozgalom, amely szándékozna és képes lenne ezt a tendenciát megváltoztatni. Az IMF típusú stabilizációs csomagok, amelyek az egyensúlytalanságokat az egészségügyi ellátás vagy az oktatás költségeinek csökkentésével próbálják megoldani, vagy az általános kormányzati reformok – eufemisztikus megfogalmazás a kormányzati szolgáltatások magánosítására –, aligha tudják javítani a kelet-közép-európai országok feldolgozó iparának a versenyképességét, vagy pedig valóban javítani a fizetési mérlegét (még akkor sem, ha „javítják” a költségvetési deficit helyzetét).

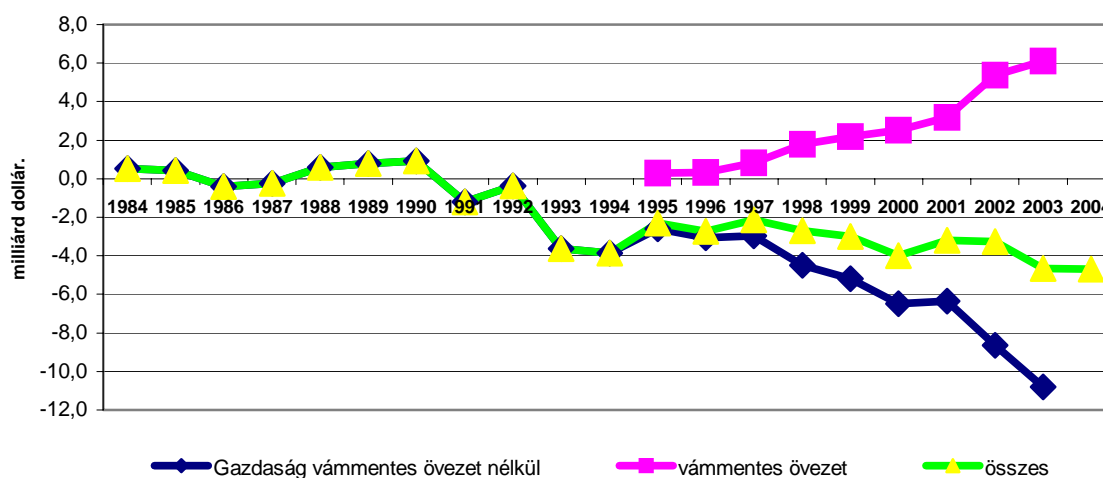
Az a neo-liberális nézet, hogy a liberalizáció és a dereguláció növelné az ország teljesítményét, mert a forrásokat hatékonyan allokálná és mindenki azt termelné, ami a legmegfelelőbb és nyereséges, a gyakorlatban súlyos egyensúlytalanságokra vezetett mind a külkereskedelemben, mind a fizetési mérlegben a nyugati versenytársak lényeges hatékonysági előnye miatt. A privatizáció egymást követő hullámai nagy mértékben egyenértékű volt a kelet-közép-európai országok vállalatai eladásának a külföldi tőke számára, azzal a következménnyel, hogy duális gazdaság jött létre. Ebben a duális szerkezetben a külföldi tulajdonú vállalatok teremlik a növekedést, de jövedelmeiket külföldre utalják át (repatriálják a nyereséget), míg a nemzeti vállalatok stagnálnak – a rendszer változása óta elszenvedett óriási mértékű piac-vesztés miatt – és komoly egyensúlytalanságokkal küszködnek. Ez a duális jelleg magyarázza, hogy miért romlik ezeknek az országoknak a költségvetése és fizetési mérlege miközben viszonylagosan magas gazdasági és export növekedést mutatnak fel. Ezekbe az országokba a működő tőke formájában importált külföldi tőke lehetővé tette a nemzetközileg versenyképes üzemek, valamint sok szükséges munkahely teremtését, noha nem szükségszerűen pozitív az korreláció a működő tőke beáramlás és a gazdasági növekedés között.

Jó példa ezekre a problémákra Magyarország esete. A működő tőke masszív beáramlása és a portfólió beruházások csak időleges megoldást jelentenek a magyar gazdaság bajaira. Ha a vámmentes övezetek külföldi vállalatainak teljesítményét elkülönítjük a gazdaság többi részétől, a magyar gazdaság kiegyensúlyozatlansága világosan látható. Az 1. ábra mutatja, hogy ha a vámmentes övezet külkereskedelmi többletét figyelmen kívül hagyjuk, a magyar gazdaság külkereskedelmi mérlege a rendszerváltozás óta romlik az 1995-ös stabilizációs csomag által okozott szünettől eltekintve. Bizonyos megközelítéssel a magyar (nem vámmentes övezeti) gazdaságának negatív kereskedelmi mérlege úgy tekinthető, mint

⁵ International Financial Services, (www.ifsl.org.uk) pénzügyi trendek, Európa és USA összehasonlításában, 2006 október, 5. oldal

Magyarországnak a liberalizáció, a privatizáció, a dereguláció és a rendszerváltozást követően folytatott szokásos gazdasági politikája által okozott piacvesztés. Az éves veszteség 2003-ban 11 milliárd dollárra rúgott és – amint az 1. ábrán látható – gyors ütemben növekszik.

1. ábra: a magyar külkereskedelem egyelege

Problémák Lengyelországban. Még ha a külső helyzet nem is romlott volna ilyen nagyon, az új tagállamokban a gazdasági növekedésnek általában nincs jelentős hatása a szociális fejlődésre. Jól demonstrálható ez Lengyelország esetével, ő ezen országok legnagyobbika és az összes új tagállam közül az egyetlen, amelyiknek a legjobb és javuló a külső helyzete. Az elmúlt két évben Lengyelország jelentős gyorsulást mutatott fel a GDP növelésében, a 2001 és 2002 évi 1,2 %-os tempót 2003-2005-ben 4,1 %-ra, 2006-ban legalább 5 %-ra növelte. A tőke képződés 2001-2002-ben zajló 14 %-os csökkenését az utóbbi két évben 6,5 %-os és 2006 első felében 11,4 %-os növekedés követte. Öt évnyi folyamatosan emelkedő munkanélküliség után, amely 2003-ra 20 %-os munkanélküliségi arányt ért el, most végre megfordult a tendencia. 2006 második negyedévében ez az arány 15,5 %-ra esett vissza és ezt főként a belső kereslet növekedése által igényelt munkaerő okozta. Párhuzamosan a foglalkoztatás többletével a munka termelékenységében is jelentős növekedést állapítottak meg. Továbbá, a csatlakozást követő viszonylag rövid időszak (kb. egy év) kivételével, az infláció oly alacsony maradt, hogy Lengyelország 2003 óta az EU három azon országa közé tartozik, ahol legstabilabbak az árak⁶.

Lengyelországnak a külső helyzete is kedvező. 2004 óta az exportból származó jövedelem euróra átszámítva évi közel 20 %-kal növekedett betudhatóan a nemzetközi árversenyképesség tetemes javulásának. Az export és import dinamika közti eltérés pozitív alakulása a külkereskedelmi áruforgalom deficitjének jelentős csökkenését eredményezte (a 2002 évi 7,7 milliárd euróról a 2005 évi 2,2 milliárd euróra) és hozzájárult a fizetési mérleg deficit arányának meredek eséséhez (2004-ben a GDP 4,3 %-áról a 2005 évi 1,5 %-ára).

A rendkívüli gazdasági fejlődés ellenére rendületlenül akút szociális problémák léteznek. A munkanélküliségi arány az EU tagországok között maradt a legmagasabb. Ami ennél is rosszabb, hogy a hosszú idejű munkanélküliség (meghatározás szerint több mint 12 hónapos munkanélküliség) stabilan 10 % felett maradt, és a rendkívül hosszú munkanélküliség (több mint két éves) a 2004 évi 5,0 %-ról 2005-ben 5,3 %-ra nőtt. Az adatok azt sugallják, hogy a hosszú idejű munkanélküliség szerkezete rögzült. Ez rendkívül alacsony (a GDP egy %-ánál kevesebb) munkaerő piaci politikára fordított kiadással és szélsőségesen

⁶ Lengyelország esete bionyítja, hogy kedvező körülmények között (kevésbé hasznosított termelési potenciál és magas munkanélküliség) ésszerű expanzív monetáris politika nem eredményez növekvő inflációt, hanem épp ellenkezőleg, az igény oldaláról jelentkező inflációs nyomást ellensúlyozza a terelés csökkenő, egységre jutó költségéből származó többlet deflációs hatása.

viSSzafoGott munkanélküli segélyezési politikával (a munkanélküli személyek nyolcada - hetede jogosult segélyre) társul.

A növekvő foglalkoztatással a munkakörülmények romlanak. Tükröződik ez az alkalmazás nagyobb bizonytalanságában (a határozott idejű szerződéssel alkalmazottak száma 2002 óta megkétszereződött), az alkalmazottak alacsony bérért dolgozó arányának növekedésében, a minimálbér arányának az átlagbérhez viszonyított csökkenésében és a munkáltatók által a munkatörvények számos esetben történő megsértésében.

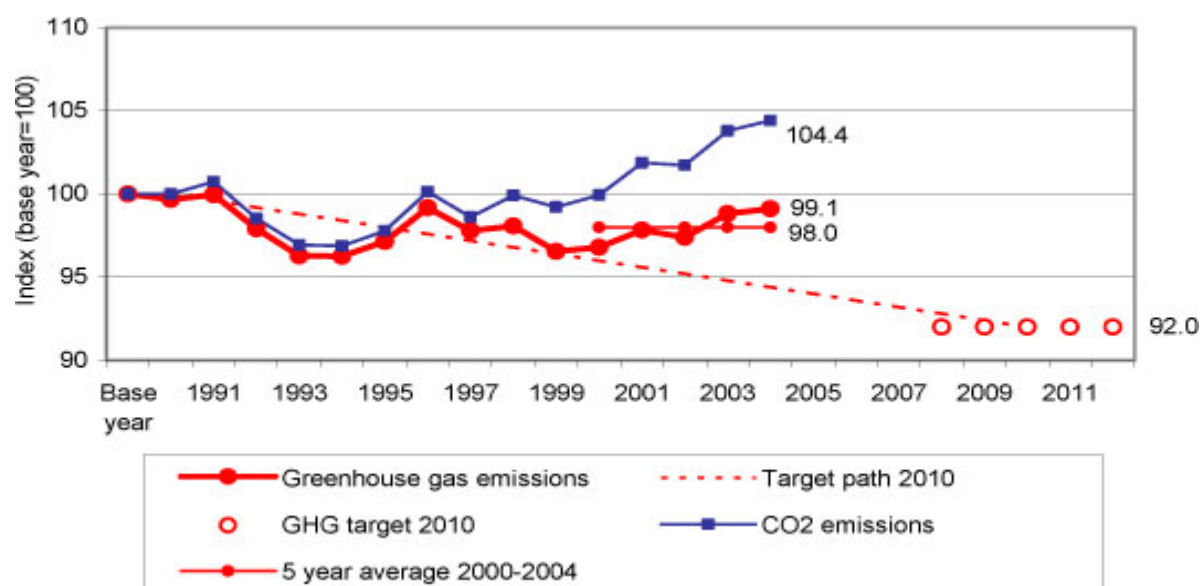
A jövedelem elosztás roppant egyenlőtlen maradt. A felső quintilis jövedelme az alsó quintilis jövedelmének 6,6-szorosa volt 2005-ben. A népességnek majd ötöde nem éri el a méltányos életszínvonalat, az úgy nevezett szociális minimumot. Mintegy harmada (vagy másként a teljes népesség 18 %-a) az átlagos házatartási kiadások felénél kevesebbet költ fogyasztásra, és kb. ötöde (vagy másként a teljes népesség 12 %-a) rendkívül nagy szegénységben él, ami azt jelenti, hogy fogyasztási kiadásaik nem elegendőek az emberként való biológiai létezéshez és a pszichológiai fejlődéshez. Ez az arány 4,3 % volt 1996-ban és mostanáig háromszor nagyobbra nőtt! Ezeknek a nyilvánvalóan kóros jelenségeknek ellenére a kormány gazdasági és szociális politikái túlaradón nemtörődöm maradtak.

1.4 Messze az elkötelezettségek teljesítésétől: elégtelen környezetvédelem

A környezeti fenyegetettség fő területein a helyzet kritikus maradt, sőt egyre romlik globális szinten és magában az EU-ban is, a súlyosan fenntarthatatlan tendenciák ellenőrizetlenül folytatódnak. Igaz ez az emberi tevékenység okozta klímaváltozásra, a biodiverzitás veszteségeire, a források szűkösségére és az emberi lakókörnyezet romlására.

Az üvegház hatású gázok kibocsájtása az általános trend egyik beszédes példája. Világos nemzetközi elkötelezettségek ellenére, továbbá annak ellenére, hogy az európai állampolgárok egyre inkább tisztában vannak a problémával, az EU még csak nem is készülődik a kyotói célkitűzések aktív megvalósítására (lásd 2. ábra).

2. ábra: az EU-15 teljes üvegházhatású gázkibocsájtása a kyotói célkitűzéshez viszonyítva

Forrás: Európai Környezeti Ügynökség, 2006

Az a reménytelen optimizmus, amelyet EU e területért felelős bizottsága hirdet nem alapszik látható fejleményeken. Az Európai Bizottságnak az a bejelentése (az energia hatékonyságról kiadott zöldkönyvében, 2005), hogy az EU jelenlegi energia felhasználásának 20 %-át tudná költség nélkül megtakarítani 2020-ra és fedezné az Európára a Kyotói

Jegyzőkönyv szerint kirót kötelezettségek felét, sokkal inkább közlés az alternatív stratégiákban rejlő nagy lehetőségekről, mintsem hatékony tájékoztatás a jelenlegi fejleményekről.

1.5 Növekvő pénzügyi feszültségek – Problémák az európai pénzügyekben

A EU nem-kielégítő gazdasági és szociális fejleményei növekvő pénzügyi feszültségek környezetébe „beágyazottak” globális és európai szinten egyaránt. Figyelemre méltó, hogy a nagyobb pénzügyi intézetek, mint az IMF és a BIS elimerte mostanság ezt a ténytet és aggodalommal figyelik a pénzügyi egyesúlytalanságokat és bizonytalanságokat, melyek nagyobb „rendkívüli kiigazításokat”, sőt pénzügyi válságot okozhatnak. Különböző tényezők járulnak hozzá ehhez a helyzethez, és bár nehéz megjósolni ez mire vezet, óvatos és megelőző intézkedések szükségesek.

Dollár-válság? A pénzügyi bizonytalanság fő forrása változatlanul az USA jelenlegi fizetési mérleghiánya, a dollár gyengesége és annak sebezhetősége egy hirtelen és széleskörű értékcsökkenéssel szemben. Ilyen helyzetnek könnyen az lehet a következménye, hogy a dollár elszámolások euró elszámolásokra fordulnak, ami az eurót fenntarthatatlan szintre hajtáná fel két ellentétes hatással: elsősorban, néhány szektorban és az euró zóna néhány országában a versenyképesség drasztikus csökkenését kellene kezelni, másodsorban, az euró és más EU-beli valuták közötti viszonyt megváltoztatná az Euró elfogadottsága, ami Britanniában, a skandináv államokban és az új tagállamokban inflációs sokkot jelentene pont akkor, amikor az Euró-zóna a szűkülésére irányuló tendenciával próbál megbirkózni.

Lakás árak. Az EU-n belül is van néhány aggasztó tendencia – különösen a házak gyorsan terjedő és történelmi magasságokba emelkedett lakásárak Britanniában és Spanyolországban. Maga a Nemzetközi Valuta Alap is felismerte mostanság, hogy az egyre inkább piac-orientált pénzügyi rendszer felé történő elmozdulás, amint ezekben az országokban megtörtént, a gazdaságot sokkal jobban kiteszi a vagyon-árak hullámzásának⁷ Rendszerint lehetetlen általános monetáris politikát kijelölni ilyen egyensúlytalanságok kézbentartására⁸. Ehelyett testre szabott beavatkozások szükségesek a lakásépítési szektorba, megörzendő a stabilitást és gátat szabni a lakásár infláció kedvezőtlen elosztási hatásainak. Ezek azonban nem történtek meg.

Banki nyereségesség. További aggasztó jelenség a pénzügyi szférában a óriási profit, amelyre bizonyos pénzügyi csoportok szert tesznek. Nevesítve, a nagy brit bankok (az „öt nagy”) éppen bejelentették a legutóbbi pénzügyi évben elért irdatlan profitjaikat. Az összesen 33,5 milliárd font az Egyesül Királyság GDP-jének 2,5 %-a. Nyilvánvaló, hogy ez az összeg nem mind britanniai eredmény (ez a 25 millió brit háztartás mindegyikétől származó 460 fontot jelentene⁹), de még ha feltétezzük az öt nagy némelyikének globális elterjedtségét ezek az összegek nem elképzelhetőek megmagyarázhatónak hatékonysági feltételekkel – ezek a piaci erőnek tudhatók be és annak a ténynek, hogy a bankok történetesen jól megalapozottak néhány növekvő szektorban¹⁰. Ezekre az indokolatlan profitokra vezethető vissza a társaságok vezetőségei részére adott juttatások folyamatos emelkedése, különösen a pénzügyi szektorban, amely szociálisan egyenlőtlenséget szülő és gazdaságilag káros. Mivel az európaiak a renyhességükről ismertek bankjaik megváltoztatását illetően, haszontalan a versenyre úgy tekinteni, mint ami képes ennek a kizsákmányolásnak a megzabolázására. Amire szükség van, az rövid távon a bankok túlságos profitjának megadóztatása (a Thatcher adminisztráció a

⁷ IMF, Gazdasági Kilátások (Economic Outlook), 2006 szeptember

⁸ Bár a vagyon-árak minden bizonnyal a monetáris politika meghatározásának egyik releváns tényezője, a monetáris politika használatáról szóló viták némelyike, amelyek a vagyon árak inflációjával foglalkozik, javasolja az 1980-as évek borzalmas monetárista gyakorlatához való vissztérést.

⁹ Motley Fool website

¹⁰ Az öt nagy britanniai bank piaci erejét bőven taglalja a Cruikshank Beszámoló (HM Treasury, *Review of Banking Services in the UK*, 2000).

korai 1980-as években úttörő volt ebben a tekintetben) és hosszú távon pedig a kereskedelmi banki szolgáltatások sokkal alaposabb szabályozása.

Fedezeti alapok. A fedezeti alapok tevékenységének terjedése, bár mostanság lelassult, további ok az aggodalomra. Ezek az intézmények szándékosan átlátszatlanok, hogy a többi beruházók érdeklődését ne keltsék fel stratégiájuk iránt, és ez problémákat okoz mind a stabilitás, mind a piac működésében. Ismeretes, hogy a fedezeti alapok ab ovo különösen spekulatív pozíciókat foglalnak el, beleértve a rövid távú pozíciókat bizonyos érdekeltségekben, amely korlátlan veszteségekhez tud vezetni, és a nagyon bonyolult helyzeteket, amelyek fokozott késedelmi kockázattal járnak, ha azok rosszul mennek. Azonkívül, a legkülönbözőbb vállalkozásba befektetnek, messze a szervezett biztonságos piacok határain túl. Ezen „periférikus” piacok némelyikének likviditása korlátozott és megrázkodtatást követően együttesen el tudnak tűnni, otthagya a beruházókat eladhatatlan vagyonnal. Ezekről az alapokról ezért meg kell követelni, hogy teljes és gyakori beszámoló adjanak helyzetükről a hatóságoknak¹¹. A fedezeti alapok mostanság – válaszként a csökkenő megtérülésekre – új és nem kevésbé ártalmas stratégiai vonalra kötöttek ki: egyedül vagy más fedezeti alapokkal társulva bevásárolják magukat nagy társaságokba és intenzív „részvényesi tevékenységet” fejtenek ki, azzal a szándékkal, hogy felverjék a részvények árát és magas osztalékot kényszerítsenek ki. Ennek a magatartásnak szerencsétlen fertőző hatása van a hagyományos intézményes befektetőkre, amelyek növekvő mértékben, hasonlóan rövid távú nyomást gyakorolnak azoknak a vállalatoknak a vezetésére, amelyekbe sok milliárdnyi hozzájárulást fektettek a nyugdíj alapok és biztosító társaságok. Ennek következménye van nem csak a nyugdíjasok jövőbeli nyugdíjának a biztonságára, hanem káros a hatása annak társaságnak a munkásaira és az alkalmazottaira nézve is, amely ilyen fokozott nyomásnak van kitéve.

2. Érzéketlenül a gyenge eredményekre és erősödő kritikára. – Gazdasági és szociális politika.

2.1 Magasabb kamatlábak és alacsonyabb állami költségvetés. – A makrogazdasági restriktió szelleme.

Makrogazdasági politikák terén semmi valóban új nem történt az elmúlt évben – miközben az európai gazdaság folyamatban levő mérsékelt lábadozásának támogatása és erősítése, valamint annak fenntartható és fenntartott pályára állítása lett volna kihívás. Ez nem történt. Helyette ellenkező irányú jelzések kerültek helyzetbe, ez pedig sokkal sebezhetőbbé teszi a gazdaságot a termelés közelgő globális lelassulásával és növekvő pénzügyi bizonytalansággal összefüggésben.

A **monetáris politika** folytatta, sőt fokozta a monetáris restriktió eredménygátló gyakorlatát. Bár az Európai Központi Bank nem lát közvetlen inflációs veszélyt és a bérfejlesztések – még a pénzügyi hatóságok becslése szerint is – igen mérsékeltnek voltak, emelték az alapkamat mértékét két lépésben, hogy megelőzzenek minden a lehetséges inflációs várakozást. Ez egész biztosan nem segítette a gazdasági növekedés fenntartását a német és francia nagyobb és gyengébb gazdaságban, melyektől nagy mértékben függ a gazdasági fejlődés általános irányzata. Véget vetett az építőipar lábadozásának is, például Németországban, ahol sok éven át az mély válságban volt. Másrészt a kamatszint kirándulása erősíteni fogja a pénzügyi feszültséget olyan országokban mint Spanyolország és az Egyesült Királyság, melyeknek spekulatív lakáspiaci fellendülésben volt részük. Ez sokkot okoz a nagy felhajtó erejű pénzügyi tevékenységnek is és így hozzájárul a globális pénzügyi feszültségekhez, amelyek a spekulációs buborék elpukkansához vezethet széleskörű és káros

¹¹ Teljes áttekintésre „Hedge Funds: developments and policy implications” (Fedezeti Alapok: fejlemények és döntési alkalmazások), *ECB Monthly Bulletin*, 2006 január

tovaderjedő hatásokkal. Noha bizonyára megfelelő a túlzott pénzügyi spekuláció megfékezése, pusztán a kamatláb emelése pénzügyi válság elleni védő intézkedések nélkül veszélyes és potenciálisan károsító.

Természetesen a fiskális politikákban sem történt változás, az uralkodó irányzat megerősítésre került. Ez jól észlelhető a Stabilitási és Növekedési Egyezmény javított változatában. Az előző években a fiskális fundamentalizmusnak ez az szövege háttérbe szorult, kisebb szerepet játszott a hivatalos nyilatkozatokban, sőt a Bizottság ekorábbi elnöke „stupid” egyezménynek nevezte. Ez a részleges semmibevevés épp arra az időszakra esett, amikor Németország harmadszorra és negyedszerre megsértette az Egyezmény költségvetési deficitre vonatkozó előírásait és kivédte a hivatalos eljárás lefolytatását, amit a Bizottságnak kezdeményeznie kellett volna. Most, hogy Németország egyenesbe jött, a Stabilitási és Növekedés Egyezmény helyzete megerősödött és újra hangsúlyozottan az egyensúlyban levő költségvetés a szilárd fiskális politika fő vezérelve. A bevételi oldalon, az adó verseny folytatódik és katasztrofális hatásai lesznek a költségvetésre, amint a társaságok kirobbanó profijának mostani időszaka lejár. Az EU szintjén a tanács döntéseit a 2007-2013 időszak EU költségvetés megkurtítására elfogadták, és ez tovább szűkítit az EU manőverezési lehetőségét a sürgős szociális és környezeti problémákkal való küzdelemben.

2.2 „Bolkstein” új szerelésben. – A dereguláció szelleme az új szolgáltatói irányelvben.

A legutóbbi két év európai gazdasági politikai döntéseinek legellentmondásosabb itnézkedése volt az irányelv tervezet „a belső piaci szolgáltatásokról”. A konfliktusnak a lényege a „származási ország” alapelv volt, mely azt mondja ki, hogy minden, az EU egy országában bejegyzett szolgáltató cég szolgáltatást végezhet az EU valamennyi tagállamában hazai szabályok alkalmazásával. 2006 februárjában mintegy 100 000 embert mozgósítottak a szakszervezetek és a társadalmi mozgalmak Európa-szerte, akik nagy demonstrációkon tiltakoztak ezen irányzatnak a legtöbb tagállam szociális intézményeire, rendszereire és eredményeire nézve pusztító következményei ellen. Az európai tiltakozó mozgalmaknak ez a jelentős nyomása néhány változtatást eredményezett az eredeti szövegben. Bizonyos szektorokat kivontak az irányelv által érintettek közül, pl. az audiovizuális szolgáltatásokat, a kikötői és szállítási szolgáltatásokat, a biztonsági szolgáltatásokat, az időszakos munkaszervező ügynökségek tevékenységét, az egészségügyi szolgáltatásokat és néhány szociális szolgáltatást, olyanokat mint a szociális lakásellátás, a gyermekgondozás és a szükségben levő családoknak ill. személyeknek nyújtott szolgáltatások. A tervezett irányelvnek az egészségügyi szolgáltatásokra, a páciensek egész Európára kiterjedő mobilitására, a dolgozók állásért folyamodásának különleges feltételeire vonatkozó szakaszait visszavonták. Így aztán bizonyos eredmények születtek a korábbi bizottsági tag, Frits Bolkenstein eredeti tervezetéhez képest.

2006 novemberében az Európa Parlament további javítás nélkül jóváhagyta a Bizottság közös állásfoglalását a Szolgáltatások Irányelvére. Tehát az irányelv hatályba léphet. Az EU intézmények azt állítják, hogy most „kiegyensúlyozott kompromisszumot” értek el, miközben egyrészt megnyitották a szolgáltatások számára a piacot EU-szerte, ugyanakkor megőrizték és erősítették az Európai Szociális Modellt. Nézetünk szerint nem ez a helyzet. „Bolkenstein” nem lett hatástalanítva, az eredeti tervezet legtöbb stratégiai lényegét megőrizték. Ennek az értékelésnek különféle okai vannak.

A **származási ország alapelv**. Igaz, hogy a „származási ország” meghatározás kimaradt az irányelv szövegéből. Helyette, az irányelv 16. Szakasza most azt mondja, hogy „a tagállam, amelyben a szolgáltatást nyújtják, szabad hozzáférést és szabad gyakorlást kell biztosítson a szolgáltatási tevékenységnek a területén belül”. Az ezt követő intézkedésekből világossá válik, hogy a szavak megváltozása nem vonatkozik a tartalom megváltozására, és hogy a liberalizáció és a dereguláció még mindig a Szolgáltatói Irányelv központi lényege. Az kötelezi a tagállamokat, hogy azonnal oldjanak fel 31 és vessenek alá szigorú vizsgálatnak

60 speciális követelményt, amelynek teljesítését a tagállamok megkövetelik más tagállamokból származó szolgáltatótól – és az ennek való megfelelésről adjanak rendszeres jelentést. Például, a Szolgáltatói Irányelv 14. szakasza szerint, a tagállamok a jövőben nem lesznek többé abban a helyzetben, hogy meghatározzák egy intézmény létesítésének formáját. Nem követelhetik meg többé, hogy a szolgáltató a lehető legrövidebb időben végezze működését az ország területén, sőt nem követelhetik meg a bejelentkezését sem. Mi több, nem lesz többé lehetőség a gyakran csupán formális többszöri regisztrációt megakadályozni. Ezekkel a tiltásokkal az Irányelv ösztönzést ad a szolgáltatóknak, hogy kihasználják az Európai Unión belül a szabályozó normák különbségéből adódó előnyöket székhelyük áthelyezése révén. Ez nem csak az adózás alóli kibúvást teszi könnyebbé, hanem a magasabb környezeti, foglalkoztatási és egészségügyi normák visszavágását is csakúgy, mint a minőségi követelményekét és a kollektív megálapodásokét, amelyek korábbi származási országokban érvényesek.

Kizárás az irányelv hatóköréből. A bíráló viták és a társadalmi tiltakozás eredményeként az Európa Parlament az irányelv tervezet első olvasáskor számos terület kizárását követelte az irányelv hatóköréből. Elég sok lényeges követelést nem vett figyelembe a Bizottság közös állásfoglalása, másokat erősen felhívított.

– A Parlament kihagyatni akarta valamennyi *'szociális jólét célú szolgáltatást'* – többek között az oktatást, a kulturális és szociális szolgáltatásokat. Most csak *'a szociális lakásépítés, a gyermekgondozás és a folyamatosan vagy időszakosan rászoruló családok és személyek számára nyújtott szolgáltatások'* kerültek kizárásra – feltéve, hogy azokat *'az állam, az állam által megbízott vagy állam által jótékonyágának elismert szolgáltató'* működteti.

– A Parlament igényelte, hogy a *közérdekű szolgáltatások* kerüljenek kizárásra az irányelv hatóköréből. Most csak a közérdekű nem-gazdasági szolgáltatások vannak kizárva. Az irányelv hangsúlyozottan a díjazást tekinti a meghatározás alapjának, mi valósít meg szolgáltatást. Következésképpen minden díjazásért végzett oktatási, kulturális vagy szociális szolgáltatás – azok is, amelyeket közvetetten vagy ösztöndíjból fizetnek, vagy nem *'lényegében állami alapból'* fizetnek – az irányelv hatása alá tartozhatnak, hacsak nincsenek kifejezetten kizárva abból¹²

– A munkatörvény kizárása az irányelv hatóköréből ugyancsak felhívult.

– Bár az eredeti *'Bolkenstein'* tervezetnek a dolgozók kinevezéséről és egészségügyi ellátásáról szóló szakaszait kihagyták az irányelvből, a Bizottság ezeket a csatározásokat egyszerűen más területekre tőltta át. Kibocsájtottak egy tájékoztatót *'Útmutató dolgozók kinevezéséről szolgáltatásokról való gondoskodás keretében'*, amelyben megkövetelik a tagállamoktól, hogy töröljenek el bizonyos követelményeket a cégekkel szemben, amelyek dolgozókat neveznek ki más tagállamba. Az egészségügyi ellátásra vonatkozóan pedig a Bizottság bejelentett egy speciális tervezetet, amely intézkedéseivel még tovább megy mint az eredeti *'Bolkstein'* tervezet.

Szűk lehetőség a kivételekre. Elvileg a tagállamok jogosultak bizonyos szolgáltatásokat kiemelni az irányelv hatóköréből *társadalom-politikai* vagy *közbiztonsági* vagy *közegészségi és környezetvédelmi* okokból. Az ilyen kivételeknek azonban a lehetősége igen szűk, mert be kell tartani *a diszkrimináció mentesség, a szükségesség és arányosság* alapelveit. Ezeknek a követelményeknek a meghatározása nagymértékben nyitott maradt.

Kiterjedt lehetőségek az Európai Bíróság számára. Várható, hogy a határokon átnyúló szolgáltatók bővülni fognak, számos keresetet fognak az Európai Bíróságnak benyújtani, hogy döntsön: vajon a tagállamok követelményei a másik országból származó szolgáltató cégekkel szemben kielégítik-e a törvényes kritériumokat. A Bíróságnak egyre többször kell döntenie, hogy az intézkedés valóban *'szükséges-e'* az állított célok elérése

¹² Az Európai Bizottságnak a közszolgáltatásokról vallott nézete, hogy majdnem valamennyi közszolgáltatás „gazdsági természetű” mivel azokat díjazás ellenében nyújtják. A közszolgáltatások széles körének liberalizációja után (pl. telekommunikáció, postai szolgáltatások, vasút, áram és gázellátás stb.) a szolgáltatási irányelv utat nyit sok, még közszolgáltatásként maradt szolgáltatás liberalizációja számára.

érdekében. Mivel az Európai Bíróság liberalizációt támogató döntései jól ismertek, féltő, hogy az Európai Bíróság ítéletei lényegesen nagyobb deregulációs nyomást fognak eredményezni a tagországra. 'Bolkenstein szelleme' még mindig a szogáltatási irányelv vezérfonala.

2.3 Hasznos leltár, de foghíjas politikák. – A határozatlanság szelleme a szegénység elleni küzdelemben.

Noha a szegénység és a kirekesztettség egyre kevésbé felderített, publikus és elismert, hogy növekvő számú embernek fő problémája az EU-ban, gyakorlati és hatékony politikai cselekvések ritkák, majdhogyan sincsenek. Az EU szintű szociálpolitika változatlanul a gazdasági döntések alárendeltje, azok pedig inkább generálják mintsem csökkentik a munkanélküliséget és súlyosbítják, ahelyett, hogy enyhítenék a szociális helyzetet Európában. A gazdasági és fiskális „szükségességre” összpontosítás a versenyképesség növelése érdekében hozzájárul az európai jóléti rendszerek felszámolásához és a szociális normák süllyesztéséhez az EU-n belül. Az a tény, hogy európai szinten sincsenek hozzáférhető források a szociális biztonsági háló javításának támogatására az alacsony jövedelmű országokban, újabb akadály a hatékony szegénység elleni küzdelemnek a tagállamokban.

A Lisszaboni Európa Tanácskozás által 2000-ben bevezetett „kooperáció nyílt módszer”-e különböző politikai területeken, mint foglalkoztatás, szociális védelem és társadalmi integráció üdvözölhető, mert lehetővé teszi a tagállamoknak, a Bizottságnak is, hogy politikai állásfoglalásokat fogalmazzanak meg és javaslatokat dolgozzanak ki politikai területekre hivatalos európai jogosultság nélkül, azonkívül politikai és nyilvános párbeszédnek is támogathatók ezzel az eszközzel. Mindazonáltal a „kooperáció nyílt módszere” csak enyhe politikai eszköz, amelynek célja, hogy a tagországok egymástól tanuljanak. Ellentétben a Stabilitási és Növekedés Egyezményvel, a politikai célkitűzések, amelyekben közösen megállapodnak a „kooperáció nyílt módszere” tárgyalások során nem kötelezőek és nincs szankcionálási mechanizmus, ha a közös célkitűzéseknek nem tesznek eleget nemzeti szinten. Ezért nem meglepő, hogy az EU tagállamok Nemzeti Cselekvési Tervei világos bizonyítékai az „alkalmazási szakadéknak, ami aközött van, hogy mi mellett kötelezik el magukat a tagállamok a közös célkitűzésekben és mekkora politikai erőfeszítést fordítanak annak alkalmazásáért¹³.

Bár az EU határozott lépést tett, hogy a társadalmi integráció kérdését politikai napirendjére tűzze, a gyakorlatban a közös eredmények csak a szegénység terjedelméről szóló statisztikai adatok javulására – amelyek csak a jövedelem szerinti szegénységre összpontosítanak és nem foglalnak magukba információt az elszegényedés egyéb tényezőiről – és a tagállamoknak a „kooperáció nyílt módszere” keretében egymástól történő tanulási folyamatának a bevezetésére vonatkoznak. Az európai népesség szociális helyzetében javulás nem következett be. Ellenkezőleg, négy évvel azután, hogy a társadalmi interációt 2000-ben az EU bevezette az stratégiai céljai közé, a szegénység terjedt.

2.4 A minimum normák elleni támadás. – Az ellen-reform szelleme a munkaidő irányelv tervezett felülvizsgálatában.

2004 szeptemberében, először az Európai Unió történetében az Európai Bizottság próbálkozásba kezdett a munkavédelem létező minimum normájának felszámolására. Javaslatlall állt elő az 1993 évi munkaidő irányelv felülvizsgálatára. Ez az irányelv átlag 48 órában limitálja a heti munkaidőt, beleértve a túlmunkát (ezt a normát már 87 évvel ezelőtt nemzetközi szinten fogadták el az 1919-re (!) datált ILO Agreement C1 által). Az EU a gyakorlatban nem érte el ezt az óraszámot. A heti aktuális órák száma sokkal kisebb. 2005-ben az EU-25-ben 38 óra körüli érték volt, 33 óra a nők és 42 óra a férfiak esetén. Ez még mindig messze alatta van a heti 48 órás munkaidő maximumot engedő irányelvnek.

¹³ Európai Bizottság, Joint Report on Social Protection and Social Inclusion, 2006, 10. old.

A Bizottság javaslata, amely visszhangozza a társaságok és kormányok lobbizását, nem támadja közvetlenül a 48 órás határértéket, de tesz egy közvetett megközelítést, amelynek ugyanaz a hatása van. Hivatkozik egyrészt a nagyobb rugalmasságra és másrészt a ügyeletben töltött idő új meghatározására.

Rugalmasság. Már a most létező irányelvben is sok a rugalmasság, de a mukaadók, kormányk és a Bizottság többet akar. Az irányelv kiköti, hogy normaként a heti *átlagos* munkaidőt négy hónapos referenciaidőre vonatkoztatva kell számítani. Így az aktuális *egyetlen heti* mukaidő most már 78 órára terjedhet és bizonyos körülmények között akár 89 órára is. A referencia periódus kiterjeszthető 12 hónapra is kollektív szerződés útján. A Bizottság, a Tanács és az Európa Parlament azt akarta a kormányoktól, hogy ezt a 12 hónapos periódust a nemzeti törvénykezés vagy rendeletek engedélyezzék. Ez sokkal több lehetőséget teremt a hosszabb és sokkal rendszertelenebb munkaórák elrendelésére a társaságok érdekében. Az alkalmazottak megsemmisíthetik az évesített munkaidőről szóló kollektív szerződéseket, aztán igénybevehetik a (valószínűleg rosszabb) feltételeket, amelyekre lehetőséget adnak az új törvények és rendelkezések.

Ügyeletben töltött idő. Az EU intézményei meg akarnak szabadulni az Európai Bíróság által 2000 óta megalapított jogesettől, hogy a munkahelyen töltött ügyeleti idő teljes terjedelmében munkaidőként kell számításba venni, és az ezt kompenzáló pihenő idő közvetlenül kell kövesse a kombinált munka- és ügyeleti időt. A Tanács már megegyezésre jutott, hogy bevezeti az irányelvbe az ügyeleti idő 'aktív' és 'inaktív' része közötti különbségtételt. Az utóbbit nem tekintenek munkaidőnek, és azt egyáltalán nem vagy csak részben számítanak munkaidőnek. Ez nem csak az Európai Bíróság jogesettel áll szemben, hanem a szintén létező EU törvényeknek is, pl. a 2002/15/EC irányelvnek, amely a szállítási szektorban dolgozó gépkocsivezetők munkaidejét szabályozza. Ez az egészségügyi szektorban és a védelmi szolgálatoknál dolgozó több millió alkalmazott elleni támadás, akik azt remélték, hogy az Európai Bíróság ítélete alapja lehet a túl hosszú munka- és ügyeleti idő-kombináció korlátozásának. A Tanács, a Bizottság és az Európai Parlament többsége csak akkor értékeli az európai bizottsági jogesetet, ha az a liberalizációs döntéseket támogatja, ahogyan ezt a szolgáltatási irányelvekhez való megközelítésükben is kimutatták.

Kivételezés. Míg a rugalmasság és az ügyeleti idő kérdéseiben nagyaányú egyetértés van a Tanács, a Bizottság és az Európai Parlament nagy többsége (konzervatívok, liberálisok, szociálddmokraták és zöldek) között, véleményeltérés áll fenn egy másik prominens kérdésben: a heti maximális munkaidő alóli kivétel lehetőségnek kérdésében. A jelenlegi irányelv megengedi pl. az egyedi kivételt az „önkéntesség” írásos kinyilvánítása útján. Az alkalmazottak beleegyezhetnek az irányelv minimális védelmének – ami az átlagos heti munkaidő maximumát 48 órában korlátozza – visszavonásába és elfogadhatnak a munkaadó által javasolt hosszabb heti munkaidőt is. Számos tapasztalati tanulmány alapján még az Európai Bizottság is vádat emel elsősorban az Egyesült Királyság ellen, miszerint visszaélnék a kivételezéssel azért, hogy megengedjék a munkaadóknak a heti akár 60 óránál is hosszabb munkaidőben történő megegyezést. Az Európai Parlament ezért azt követeli, hogy a kivételezési klauzula 36 hónappal a felülvizsgált munkaidő irányelv hatályba lépést követően törlésre kerüljön. Mindazonáltal a tagállamok többsége – pl. Ausztria, Németország, az Egyesült Királyság és a kelet-európai tagállamok – szeretné a kivételezés folytatását, legtöbbjük minden korlátozás nélkül. Az Európai Bizottság, a finn elsökség és más tagállamok bizonyos megszorításokat javasolnak, de szintén fenntartanak a kivételezést, mint általános eszközt az irányelv normáitól való eltérésre. Franciország, Olaszország, Spanyolország, Ciprus és Görögország a kivételezés megszüntetését követeli.

Ezeknek a jvaslatoknak egyike sem kapott minősített többséget a Szociális Ügyek Tanácsának mostani ülésén. Mivel a közelgő német elnökségnek nem áll szándékában e kérdés felvetése, a munkidő irányelv romlását eredetileg tervezett felülvizsgálata elmarad, legalábbis egy időre. Ez lélegzetvételhez juttatja a szakszervezeteket és a társadalmi mozgalmakat, hogy az irányelv progresszív reformjáért ellentámadást indítsanak.

2.5 Biztonság katonai eszközökkel és vissza a nukleáris energiához. – A hatalom szelleme és környezeti felelőtlenség az energia politikában.

Összpontosítás az olajra. Az energia politikáról folyó európai politikai viták a külföldi olcsó olajellátás – amely nyilvánvalóan fenntarthatatlan az 'olaj-csúcs' vita tükrében – szorgalmazásánál maradtak és jórészt az (orosz) gáz – mint alternatív energia forrás – kérdésére korlátozódtak. Nem meglepő, hogy ez az irányzat a katonai erőfitogtatás megújult hangsúlyozásához és a legtöbb fontos olajtermelő ország ellenőrzéséhez vezetett. Hasonlóképpen a nukleáris ipar kísérleteit, hogy saját felélesztését javasolja mint a széndioxid kibocsájtás miatt ember által előidézett klímaváltozás fokozódását elkerülő utat, nem utasította határozottan vissza az európai politika, ami folytatja annak fejlesztési támogatását.

Fenntartható energia stratégia. Az EU bizottság próbálkozásai, hogy meghatározzanak egy fenntartható európai energia stratégiát, következmény nélküliek maradtak, sőt részben károsnak bizonyultak. A kiemelt területek, amelyeket „Zöldkönyv a biztonságos, versenyképes és fenntartható energia Európának” (2006, május) felsorol – következetes EU energia külpolitika kidolgozása, további piac-integráció a hosszú távú energia ellátás biztosítására, olyan technológiai fejlesztések beindítása, amelyek állásokat és növekedést hoznak létre, kezelik a klímaváltozást – a piaci eszközök iránt és a műszaki hatékonyságba vetett túlaradó bizalmat tükröz. Ugyanakkor az EU nem határolódik el világosan a külpolitikában a katonai eszközök potenciális használatától és hasznosságától. Ez az energia ellátókkal történő hosszú távú együttműködési megállapodásokat a vezetékek és a kereskedelmi egyezmények kérdésére korlátozza, miközben hagyja, hogy az EU elkötelezettsége kevésbé váljék függővé a címzetlen külföldi importtól. Még mindig kevés figyelmet szentelnek az alternatív energia politika két kulcsfontosságú területének, azaz az energia pazarlás visszaszorításának és a megújuló energiaforrásoknak. Hiányzik a szállítási szektor felülvizsgálatának célkitűzése, noha ez a szektor emészt fel jelenleg az EU által importált teljes olajmennyiségnek a 70-80 %-át. A Zöldkönyv nem veszi komolyan a nukleáris energiatermelés kockázatait, az pedig változatlanul az energiatermelés legveszélyesebb formája, a radioaktív szennyezéssel és az ellválaszthatatlan utóhatásokkal – amelyek a teljes életciklust figyelembe véve – messze nem kibocsájtásmentes és gazdaságilag sem életképes. Ez pedig annál is inkább figyelembeveendő, mert az európai polgárok határozott többsége súlyosan bírálja e lehetőség megvalósítását.

Energia hatékonyság. Üdvözlendő, hogy a Zöldkönyv aláhúzza a növekvő energia hatékonyság gazdasági és környezeti előnyeit, valamint javasolja, hogy Európát a világ leginkább energiahatékony gazdaságává kell tenni. Ez azonban nem került érvényesítésre a jelenlegi EU politikákban, erre nem határoztak meg kötelező keretet az energiahatékonyság emelésének közös orientációjára. Annak a néhány reális döntésnek, amit e téren hoztak, nincs világos célkitűzése. A energia végfelhasználás hatékonyságára vonatkozó irányelv, amelyet eredetileg javasoltak kötelező célkitűzésként a kárbavesző energia csökkentésére, annyira felhígult, hogy most az üzletelést segíti – a szokásos gyakorlat szerint. Az épületek hatékonyságáról szóló irányelv csak a háztartási szektorban potenciálisan megtakarítható energiának mintegy a tíz százalékát érinti, pedig ez a szektor önmagában az európai energia felhasználásnak 40 %-a körül mozog. Egy másik irányelv, amelyik a szimultán áramfejlesztés és hőtermelés elősegítéséről szól, nem állít fel sem célokat, sem normákat, arra korlátozódik, hogy megkérje a tagállamokat egy kicsit többet tegyenek, mint a kiadvány tanulmányozása.

Fenntarthatósági stratégia. 2004 közepe óta az Európai Unió előrelépett az úgynevezett Göteborgi Stratégia felülvizsgálatában amelyet 2001-ben fogadtak el. A „megújult stratégia”, amelyet az Európa Tanács 2006 júniusában elfogadott, stratégiai célokat fektet le 2010-ig. A dokumentum megismétel olyan elköteleződéseket, amelyeket máshol már megtett, de először történik meg, hogy a nemzetközi elköteleződéseket egyetlen keretbe foglalták. Ez korlátozott előrelépés ugyan, de hiányzik annak a kérdésnek a taglalása, hogyan

viszonyul egymáshoz a Hosszú Távú Fenntarthatósági Stratégia és a felülvizsgált Lisszaboni Stratégia rövid- és közép-távon.

A felülvizsgált fenntarthatósági stratégia (EU SDSII) célkitűzései között kifejezetten említésre kerül annak „nemzetközi felelőssége” – beleértve az ENSZ által 2000-ben felfektetett milleniumi fejlesztési célokat – ez a globális szegénységet és fenntartható fejlődést, mint kihívást, a hét prioritást élvező akció egyikeként határozza meg¹⁴. Az átfogó cékitűzés „a fenntartható fejlődés aktív előmozdítása világszerte, és annak biztosítása, hogy az Európai Unió bel- és külpolitikája összhangban legyen a fenntartható fejlődéssel és nemzetközi kötelezettségeivel.” Ugyanakkor, ezzel nyílt ellenmondásban, az EU fejleszti külpolitikájának katonai dimenzióját, újrahatározza fejlesztési együttműködését az európai iparok rövid távú export támogatását illetően és kétoldalú egyezmények útján olyan kereskedelmi politikát bontakoztat ki, amely még köszönő viszonyban sincs az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának törekvéseivel és célkitűzéseivel.

2.6 Meggondolatlan törekvések a fogyasztók rovására. – Az egységesítés szelleme a Bizottság lakásépítés finanszírozási terveiben.

A pénzügyekben, mint bármely más politika-területen, az EU vezetőség hűségesen kitart egy olyan stratégia mellett, amely komplett prioritást ad a piac-vezérelte integrációnak elhatárolódva bármilyen szociális projektől és semmibe veszi ezeknek a politikáknak magára nézve is elnyert következményeit. Néhány nagybani piacon, elsősorban a bank-közi piacokon, a kormány-hitelek piacain stb., magas fokú integrációt értek el, és ez kívánatos is mindaddig, míg ez az európai pénzügyi rendszert hatékonyabbá teszi. Más piacokon, különösen a részvénytőzsdéken az integráció felé haladást gyengítette az értéktőzsdék bizonytalansága és a nagy társaságokat körülengő skandallumok mind Európában, mind az USA-ban. A még egyéb területeken a piac-vezérelte integráció nagy károkat fog okozni a fogyasztóknak. Beszédes példa erre a lakásépítés finanszírozása.

Az Európai Bizottság, miután tulajdonképpen befejezte törvénykezési programját a nagy, nagybani, pénzügyi piacokra vonatkozóan, növekvő figyelmet fordít a viszonteladók piacára, ahol nagyobb integráció végrehajtására törekszik a lakásfinanszírozás terén¹⁵. Egy ilyen kezdeményezésnek az eredménye majdnem biztosan káros. A tagállamok lakásfinanszírozási módjai a nagyon különböző lakásellátási felfogással, a nagyon különböző birtoklási módozatokkal és a szociális lakásellátás különböző prioritásaival összefüggésben alakultak ki. A lakáshasználók pénzügyi szolgáltatója, a FIN-USE rámutat, hogy a háztartások nem szívesen váltanak a jól megértett nemzeti szabályozásról egy egységesített rendszerre és nagyon ellenségesen fogadnák, hogy a származási ország szerinti szabályok használata irányítsa a külföldi jelzálogot nyújtókat a fogyasztók otthoni piacán. A FIN-USE ugyancsak „túlzott optimizmusként” bírálja a Bizottság állításait a teljes-mértékű integráció előnyeiről¹⁶

Lehetséges, hogy a fogyasztók érdekeit szolgálja a más országokból nyújtott jelzálog szolgáltatás, ha ebben a más országban a létező hazai jelzálog szolgáltatók piaci lehetőségei erősek, de kevés a bizonyíték, hogy ez volna az eset. Az úgy nevezett „korlátok”, amelyeket a Bizottság meghatározott legtöbbszörre egyszerű különbözőségek a szabályozásban, hivatva arra, hogy a sebezhető háztartásokat megvédjék a túlzott kamat mértékektől. Az ilyen

¹⁴ Klimaváltozás és tiszta energia, fenntartható szállítás, fenntartható fogyasztás és termelés, a természeti erőforrások megőrzése és menedzselése, közegészség, társadalmi integráció, demográfia és migráció, globális szegénység és fenntartható fejlődés kihívása

¹⁵ Európai Bizottság, *Green Paper: Mortgage Credit in the EU*, (Zöldkönyv: jelzáloghitel az EU-ban) COM 327, 2005.

¹⁶ FIN-USE, *Opinion on the European Commission's Green Paper, "Mortgage Credit in the EU"*, (Vélemény az Európai Bizottság zöldkönyvéről, „jelzáloghitel az EU-ban”) 2005 november. Az, hogy az Európai Bizottság egyre kevésbé veszi igénybe az objektív kutatást és azt engedelmes szakértőkkel helyettesíti a nyilvánvaló érdekekkel, hogy patrónusuk korábbi nézeteit támogassák, valódi skandallum az EU-ban és a demokratikus eljárás meggyalázása.

intézkedések egyfajta választ jelentenek a speciális nemzeti lakáspolitikai gyakorlatra és nincs indok ezek megszüntetésére. A bizottsági nézőpont ugyancsak gyanakvó a lakásfinanszírozási termék sokféleséggel szemben: gyakorlatilag a pénzügyi termékek specifikációi közül sok hamis különbségtétellel és túlzott marketing költségekkel áll összefüggésben, ezért nagyon logikus bizonyos egységesítés elrendelése.

Mint annyi más területen a Bizottságok nézőpontja a lakásfinanszírozás terén is csupán gazdasági és teljesen elkülönül bármilyen más szociális projekttől: a lakás szükséglet vizsgálata és a szolidáris intézkedések kidolgozásáért a legsürgetőbb lakásellátási problémákra jól képviselhetne egy eredeti európai hozzájárulást a népességi jól-léthez. A jelzalog finanszírozás integrációja hamis esetének kivitelezése és annak felhasználása révén keresztülerőszakolná a nemzeti jelzalog rendszerek nagy valószínűséggel káros deregulációját, egyszerűen a szociális jólét további feláldozása a dogmatikus, egyre inkább dekadens, a piac vezetését forszírozó integrációnak.

2.7 Irány a neo-merkantilizmus? – Az agresszivitás szelleme az európai kereskedelmi politikában.

A kereskedelmi politika mindig fontos – bár nem nagyon publikus – eleme az európai politikáknak, és a külkereskedelem súlyának növekedésével felértékelődött. Jól tükröződik ez az EU kormányzás felépítésében. A kereskedelmi biztos és a külkereskedelmi főigazgatóság az EU politikák legbefolyásosabb testületei közé tartozik. Így az EU kereskedelmi politikájának kezdeményezése, a napirend megszabása és végrehajtása túlnyomórészt az Európai Bizottság kezében van. A tagállamok a Tanács útján fontosabb döntési hatalommal rendelkeznek az úgy nevezett 133-Bizottsággal, amely központi intézményi fórumként szolgál a napi politika alakításban¹⁷. A nemzeti parlamentek befolyása folyamatosan csökken, miközben az Európai Parlament fontossága picit nőtt. Mindazonáltal kereskedelmi kérdésekben nem tett szert jelentős döntési hatáskörre, eddig.

Növekvő fontosság ellenére a kereskedelmi politika csak mostanság kezd közismertté válni. A neo-liberális globalizációs projekt elleni széleskörű tiltakozás következményeként Seattle-ben (1999), Genová-ban (2001) és más nagyobb nemzetközi szintű események alkalmával, az EU kereskedelmi politikájának nagyobb politikai játékosai védekezésre szorultak. Az EU Bizottság úgy reagált, hogy korlátozott teret nyitott a civil szervezetekkel való tárgyalásra. Bár az ilyesmit eredménynek kellene tekinteni, hatását az európai kereskedelmi politikák stratégiai irányára eddig csak korlátozottan lehet mondani. Nagyobb fontosságúak voltak az egyes kereskedelmi intézkedések elleni hamisítatlan kampányok és Európa-szerte zajló politikai mozgósítások, mint pl. az EU-Bizottság vezette GATS tárgyalások ellen 2003-ban. Ezek a kampányok képesek voltak elérni, hogy legalább részben leállítsák a további privatizációt bizonyos területeken, pl. a lényeges közszolgáltatások terén (víz, oktatás, egészség, audiovizuális szolgáltatások) a GATS 2000 tárgyalásokon. Mindezzel együtt meg kell állapítani, hogy sem a bizonyító politikák, sem a gyakorlati aktivitás nem ért el lényeges változást, hogy az EU kereskedelmi politikáit eltérítse az abban uralkodó liberalizáció érdekű szellemiségtől.

Az EU a legagresszívebb kereskedelmi blokkok közé tartozott a WTO (Kereskedelmi Világszervezet) Doha-Fordulójában. Mi több, párhuzamosan a sokoldalú tárgyalásokkal kétoldalú tárgyalásokat használt fel arra, hogy új intézkedéseket tűzzenek a napirendre. Ezek között vannak a beruházás liberalizáció, a kormánybeszerzések megnyitása az EU vállalatok előtt és a szellemi tulajdonjogok megerősítése a WTO TRIPS-egyezményében kikötött jogokon túlmenően. A WTO Doha-fordulója tárgyalásainak felfüggesztése után, 2006 júliusában gyorsan elkezdte kereskedelmi politikáját átirányítani egy agresszív kétoldalú kereskedelmi stratégia felé. „Globális Európa: versenyezni a világban” jelszóval a Bizottság

¹⁷ A 133-Bizottság a nevét az Amszterdami Egyezmény 133. szakaszától kapta, ami egy speciális bizottság felállítását rendeli el, ezt a Tanács nevezi ki, hogy segítse az Európai Bizottságot.

egyetlen célja Európa versenyképességének javítása a piacok, szolgáltatások, állami beszerzések és külföldi beruházások növekvő liberalizációja által. Így aztán a kereskedelmi politika, aminek a korábbi bizottsági dokumentum szerint sokféle célt kell szolgálnia, különösen a fejlődést, a szociális kohéziót, a fenntartható környezetet, kiszolgálójává válik egy mindenben átívelő, mégis hibás célnak, nevezetesen, hogy Európa a világ legversenyképesebb gazdaságává legyen, ahogy ez a Lisszaboni-napirendben szerepel. Ráadásul az EU egyre inkább használja a kereskedelmi politikáját eszközként geo-stratégiai és biztonsági érdekek előmozdítására, elsősorban kétoldalú kereskedelmi tárgyalásai útján. Az utóbbi pedig potenciálisan aláássa a nemzetközi együttműködést és a békét.

Mégis, ha a központi makrogazdasági indikátorok szerint ítélkezünk, az EU növekvő mértékű export vezérelte növekedési rezsimmé fejlődése, a hazai keresletet nemzetközivel helyettesítve, nyilvánvalóan nem fizetődött ki. A GDP növekedése csalódást keltő volt, makacsul magas szitú munkanélküliséggel és a jövedelem és gazdagság nagyobb újraelosztásával, nagyrészt a fizetésből élők és a népesség alacsonyabb rétegeinek sérelmére.

Jelenleg az EU az USA hitel- és import vezérelte gazdasági növekedésének és a kínai gazdasági fellendülésnek hasznát élvezi. Ha a jelenlegi növekedés ezekben az országokban, különösen az USA-ban, történetesen fenntarthatatlannak bizonyul, akkor a globális gazdaságot és így a nemzetközi kereskedelmet kemény csapás fogja sújtani. Az aktív kifelé fordulás stratégiájának radikális előnyben részesítése, ahogy ezt az EU jelenleg tervezi, elmélyíti az EU kitettségét a globális világ-gazdaság szeszélyeinek.

3. Demokratikus gazdasági politikai keret egy fenntartható szociális Európáért. – Javaslatok a neo-liberális átalakítás alternatívájára.

3.1 Makrogazdasági politikák a fenntartható növekedésre és a teljes foglalkoztatásra.

Monetáris politika. Bár nem tagadják, hogy a *monetáris politika* hatással van a növekedésre és a foglalkoztatásra, az európai monetáris politika mostani rendelkezései, képtelenek elősegíteni az együttműködést, a koordinációt és ahol szükséges a kompromisszumot a növekedés, a teljes foglalkoztatás céljai és az árstabilitás között. Ehelyett az utóbbit tekintik mindent átfogó célnak, és minden mást ennek kell alárendelni. Európa általános gazdasági politikájának támogatását az árstabilitás fenntartásától függővé tették. Az árstabilitás kívánatos célja a gazdasági politikának, de sokkal inkább az a foglalkoztatás stabilitás (magas szinten), a fenntartható fejlődés és a szociális jólét megvalósítása. Ha az összes célkitűzés egyidőben nem teljesíthető, a gazdasági politikának kompromisszumokat kell kötnie és követendő prioritásokat kell meghatároznia. Ez kooperációt, demokratikus tárgyalásokat és döntéshozatali eljárásokat követel meg. A monetáris politika kivédi az effajta koordinációt alkotmányos elsőbbséget adva az árstabilitásnak. Ezt az asszimmetriát támogatja az a rendelkezés, hogy az Európai Központi Banknak teljes függetlensége van és nincs olyan európai intézmény (beleértve az Európai Parlamentet) vagy tagállami kormány, amelyik megpróbálhatna nyomást gyakorolni a politikájára. Ez káros és demokráciaellenes. Tehát új, sokkal demokratikusabb rendelkezések kellenek a monetáris politika meghatározásához, valamint a célkitűzések megváltoztatásához, hogy azok magukba foglalják a magas szintű gazdasági aktivitást és az alkalmazandó eszközöket. A további kamatláb emelések, amelyek, úgy tűnik, várhatóak a közeli jövőben, károsak. Tekintettel arra, hogy a világ-méretű növekedés lassulása vetül előre elterjedt nézet szerint, mi, épp ellenkezőleg, a kamatlábak mérsékelt csökkentését javasoljuk.

Fiskális politika. A Stabilitási és Növekedési Egyezmény előírja a tagállamoknak, hogy a költségvetés túlzott deficitjét kerülni kell, melyek meghatározása a megfelelő jegyzőkönyv szerint a GDP 3 %-át meghaladó deficit értékek. Ennek a szabálynak, amely az 1992-es Maastrichti Egyezményre vezethető vissza és az 1997 évi Amszterdami Csúcs újra megerősített, sőt szigorított rajta, hozzáátéve, hogy a költségvéseknek kiegyensúlyozottnak kell

lennie az üzleti cikluson át, káros hatásai voltak az európai gazdaság fejlődésére az utóbbi évtizedben. A mostani években több ország túllépte és lépi túl folyamatosan a maximum 3 %-os deficitet. A recessziós erők ellen küzdve a költségvetési deficitnek növekszenek, de a Stabilitási és Növekedési Egyezmény gátolják a nemzeti kormányokat, hogy aktívan cselekedjenek a munkanélküliség növekedésének kivédésére.

A Stabilitási és Növekedési Egyezményben formálisan elfogadtak változtatásokat az EU pénzügyminiszterei (ECOFIN), következképpen bevezetésre került valamely rugalmasság az Európa Tanács által jóváhagyva 2005 márciusában, de nem került szóba az alap-intézkedés, nevezetesen a költségvetési deficitnek önkényesen számszerűsített korlátainak megkövetelése az üzleti cikluson keresztül tartott költségvetési egyensúlyra törekvéssel együtt. Az ilyen formális korlátok diszfunkcionálisak és károsak, el kellene ezeket törölni. A fiskális politikának a magas szintű gazdasági aktivitást és a munkanélküliség csökkentését előmozdító irányultságúnak kellene lennie.

Állami beruházás. Számos EU ország szenved nem csak a valóságos kereslet hiányától, hanem a magas szintű foglalkoztatást biztosító megfelelő termelő kapacitás hiányától is. Ezért az EU-nak elő kellene segítenie fokozott állami beruházásokat az infrastruktúrába, kutatásba és fejlesztésbe, valamint az ökológiai újrendezésbe a tagállamok és az EU szintjén egyaránt. Javasoljuk, hogy az ilyen hozzáadott állami beruházások nagysága a GDP 1 %-a legyen. Ennek az összegnek egyik felét közös európai infrastruktúrára kellene költeni és a másik felét pedig speciális nemzeti prioritások szerinti projektekre. Ilyen intézkedések finanszírozhatók lennének a költségvetési megszorítások lazításával mind nemzeti, mind EU szinten, megnövelt EU költségvetéssel és különösen olcsó EIB (Európai Fejlesztési Bank) hitelekkel, amelyek refinanszírozhatók a tőkepaicról és támogatottak az EU költségvetésből.

Adóverseny. Többféle erő van, ami a nemzeti adórendszerek és azon képességük aláadásán dolgozik, hogy a közszolgáltatások megalapozásához szükséges jövedelmet generáljanak. Erőteljes intézkedések kellene EU szinten, hogy ezek az erők ne érvényesülhessenek. Az adóverseny, az alacsony adóhányadok és a beruházást csalogató támogatások elterjedtek. Egy intézkedés a társasági adóra vonatkozóan a harmonizált adóalap bevezetése kellene legyen, 40 %-ban megállapítva a minimumot (rabbattal a szegény tagállamok számára), és a világ-jövedelem alapelveinek alkalmazása abban a formában, a világszerte elért profitok abban az országban adóznak, ahol a fő működő bázis (mivel a törvényes központ ettől eltérő helyen lehet) van, azzal, hogy a más országokban fizetett adók levonandók az otthon fizetettekből. Az egyezés kiterjesztése az osztalék, a nyugdíjak és tőkenyereség kamatadóztatására segítene a csalások csökkentésében. A forgalmi adó rendszerek a csalás felé lejtő pályává váltak és javasolnánk az EU-n belüli szállítások jelenlegi komplikált számítási rendszerének átállítását nemzeti elszámoláson alapuló rendszerre.

Európai költségvetés. További káros elem az állami finanszírozás tekintetében az a rendelkezés, hogy az *európai költségvetés* egyáltalán nem szabad deficitese legyen (nem csak a „túlzott” deficit elkerülendő, mint a tagállamok esetében). Ez a szabály (is) kizárja az EU pénzügyi rugalmasságát, amire pedig szükség volna, hogy megteremtődjenek az Unió hatalma és hitelessége az európai népek képviselőiben való cselekvéshez. Nem lesz fenntartható megoldás szövetségi költségvetés megteremtése nélkül, amely eszközöket biztosít egyrészt a stabilizációhoz és európai szintű felépüléshez közös megrázkódtatás esetén, másrészt régiók közötti újraelosztáshoz, hogy kezeljük az asszimetriákat. Tekintettel a létező erős húzódásra csak mérsékelt, az európai GDP 5 %-ának szintjére emelés tűzhető ki célul jelenleg – és még ez is csak az európai intézmények szerkezetének és eljárásainak alapos demokratizálása alapján volna legitimálható. Ez áttörés volna a jelenlegi elzárkózással szemben. Nagyobb EU költségvetés finanszírozható volna a saját források reformjával és új, európai szintű adók bevezetésével. Ez jó válasz volna más sürgető problémákra is:

– az adóverseny ellen a jövedelmekre, a megtakarításokra és a társasági profitokra kivetett adó segítene,

- a pénzügyi bizonytalanság enyhíthető a Tobin-adóval, és
- a széndioxid kibocsájtára kivetett adó segítene a környezetvédelemnek.

Ezekkel a pótlólagos forrásokkal új kiadások volnának finanszírozhatók, mint pl. európai alap a foglalkoztatás stabilizálására (az európai GDP 1 %-ának nagyságrendjében, amelyet azoknak az országoknak kellene átutalni, ahol az átlagosnál nagyobb mértékű a munkanélküliség növekedése), vagy az európai szerkezeti alap kibővítése és pénzügyi intézkedések előirányozottan a keleti bővítésre és a mediterrán országokkal való együttműködésre, a kutatás és innováció-politika erősítésére stb.

3.2 Rövidebb munkaidő, jobb védelem. – A munkaidő irányelv progresszív reformja.

Az EU-nak ellen kellene állnia a munkaadók és néhány kormány nyomásának, hogy a jelenlegi munkaidő irányelvet aláássák. Reformnak éppen ellenkező irányban kellene mennie: a heti maximális munkaidő világos behatárolása felé, közelebb a jelenlegi átlagosan 40 órás korláthoz és a rugalmassági referencia időszakhoz; további elmozdulás az aktuális munkaidő rövidítése felé; az egyéni kivételek klauzulájának teljes eltörlése felé, amely nyomást gyakorol az alkalmazottakra; és társadalmilag védett rész-munkaidő normák megteremtése felé azok számára, akik kevesebb munkaidőben kívánnak dolgozni.

Jelenlegi gyakorlati tanulmányok kimutatják, hogy az alkalmazottak egyértelműen hajlanak a munkaidő csökkentésének támogatására az EU-15-ben. Az alkalmazottak nagy többsége rövidebb munkaidőt akar, átlagosan 34,5 heti órát. A munkaidő csökkentésének tapasztalata Németországban és Franciaországban világosan bizonyította, hogy ez bővebb foglalkoztatást és fokozott termelékenységet eredményez. A Szövetségi Alkalmazási Szolgálat a Gazdaságtudományi Német Intézet (DIW) számításai az 1985 és 1998 közötti időszakra azt találta, hogy 700 000 és 1 millió közötti többlet-állás keletkezett munkaidő csökkentésből eredően. Németországban a rövidebb munkahetek összegezett hatásaként 1960-tól az 1990-es évek végéig létrejött állások száma mintegy 8 millióra tehető.

A hosszabb munkahét melletti érvelés gyakran hivatkozik a jövőbeli demográfiai változásra: az EU országainak népessége átlagosan idősebb korú lesz, összlétszáma csökkenni fog. Azonban a demográfiai változás éppen a rövidebb munkaidő melletti érv. Ahhoz, hogy biztosítsuk és fenntartsuk a gazdasági teljesítményt és életképességet a jövőben, az szükséges, hogy fiatal és idősebb emberek aktívak maradjanak jó egészségben mindaddig míg el nem érik a nyugdíjas kort. A termelékenységet növelni kell – beleértve az energia- és anyagfelhasználás nagyobb hatékonyságát –, hogy elegendő hozzáadott értéket teremtsünk a népesség gazdaságilag inaktív hányadának fenntartásához.

Szemben a meglévő háttérrel? Az EU politikáknak bátorítania kell a további kollektív munkaidő csökkentést és a tagállamok közötti munkamegosztást a szociális fenntarthatóság stratégiájának részeként. Egy felülvizsgált munkaidő irányelvnek ezért **öt pilléren** kell nyugodnia:

1. a heti maximális munkaidő világos korlátozása engedmények nélkül, a maximális heti munkaidőt közelebb hozva az aktuális átlagos heti munkaidőhöz (pl. 42 vagy 40 óra) első lépésként, és megengedve további csökkentéseket – az általános heti 35 órás teljes munkaidős alkalmazás felé közelítve, ahogy az EuroMemorandum Csoport korábbi memorandumaiban javasoltuk – a következő években;
2. létrehozott és szociálisan védett rész-idős (heti 15–25 óra) munka szorgalmazása minden személy számára, aki rész-munkaidőben akar dolgozni;
3. valamennyi, az alkalmazás bizonytalan formájára ösztönzés megszüntetése (pl. tekintettel az adózásra, a kiegészítő bérkielégésekre, munka-kedveményekre stb.);
4. a teljes és rész-munkaidős alkalmazás azonos kezelése az órabérek, a továbbképzésre és élethosszi tanulásra jelölés, a karrier lehetőségek és a szociális védelem tekintetében, és
5. jobb keret biztosítása az élet kiegyensúlyozott munkás ciklusának teljes és magas norma szerinti szociális védelmével a karrier megszakítások és átmeneti időszakok esetén

(alkalmazásból képzés, átképzés, élethosszi tanulás, nevelés, függők gondozása, alkotói szabadságok stb.).

3.3 Kötelező programok és több forrás. – Szegénység elleni kezdeményezések.

Az EuroMemorandum Csoport már korábban is felszólított egy átfogó Európai Szociális Modell előmozdítására, ami intenzív politikai viták alapján jöhet létre¹⁸. E modell szerint a szociális biztonság feltétel nélküli joga minden lakosság minden tagja az anyagi források olyan szintjén, ami képessé teszi őket a méltó életre, valamennyi alapvető szociális és kulturális intézményhez és további közösségi javakhoz való hozzáférésre. A Közösség politikai napirendjének átirányítása erre a vonalra erősíteni tudná az integrációs folyamat szociális dimenzióját, amit leginkább semmibe vettek és a gazdasági „szükségyszerűség”-nek vetettek alá mostanáig. Ha a politikai akarat adott volna, a Közösség szintjén a létező jogosultságok már kilátást kínálnának, melyben ilyen szociális modell megvalósítható lenne. A szegénység, az elszegényedés minden fajtája és a szociális kizárás elleni küzdelem a politikai cselekvés európai napirendjének fő prioritása kell legyen – túl a retorikai kijelentéseken. A már létező programokon kívül a Közösség aktivitását a jelenlegi szintjéről tovább kell fejleszteni és kiterjeszteni a szegénységről szóló információkon és kutatáson túlra is. E célból minden tagállamnak készítenie, alkalmaznia és kiértékelnie kellene nemzeti szegénység-ellenes stratégiát. A szociálpolitika legtöbb jogosultságának és eszközének a tagállamok kezében kellene maradnia, de a Közösségnek elősegítenie kellene kötelező erejű, differenciált minimum normáknak a kidolgozását ezen a területen. Ezeket a minimum normákat azok felé kell igazítani, amelyek a legfejlettebb rendszerekben uralkodnak, míg a szociális intézkedések már létező normáinak csökkentését nem szabad már megvannak. Pl. az Koordináció Nyílt Módszerét (OMC) arra lehetne felhasználni, hogy az öregkori szegénység elleni küzdelem új hosszú távú célkitűzéseit és koncepcióját kidolgozzák és megvitassák. Mindazonáltal, azért, hogy aktuálisan az információcserén túlmenő haladást lehessen elérni, az OMC nem-kötelező jellegét meg kell szüntetni. Az öregkori szegénység biztosítási rendszerek mintájára a kötelező minimum normákra alapozva a Közösségnek képesnek kell lennie az állami kiróvó/elosztó rendszerek privatizációjára irányuló trend felszámolására, segítenie kell az állami nyugdíjrendszerek stabilizálását és ahol csak lehet helyreállítását. Ezen túlmenően, azokat a tagállamokat, ahol alacsonyabbak létfeltételek és kevésbé fejlettek a szociális biztosítási rendszereik technikailag és pénzügyileg is támogatni kell, hogy fokozatosan emeljék a normáikat, valamint kidolgozzák és alkalmazzák a szociális feltételek javítását szolgáló stratégiáikat. Európai szinten lényegesen emelve a szegénység elleni küzdelemre fordítható forrásokat, az EU hozzá tudna járulni a szegények életkörülményeinek javításához átalányösszeg fizetésével minden egyes szegény embernek az EU-ban. Egy ilyen kifizetés lehetne történetesen havi 50 euró, indulva húsz euróval 2007-ben és emelve tíz euróval évenete 2010-ig. Feltételezve a jelenlegi szegénységi arányt 16 %-osnak és az Európában szegénységben élők abszolút számát 72 milliónak, 2007-ben 17,3 milliárd euróra volna szükség, hogy a kis jövedelmű országok szegénységben élő embereinek életkörülményei lényegesen javuljanak és a magas jövedelmű országokban részlegesen csökkenjen a szociális kirekesztettség. A költség 2010-ben 43,2 milliárd euróra nőne és pótlólagos forrásokat igényelne az EU számára, amint azt javasoltuk.

3.4 Szociális minimum normák, minimálbér és szolidarisztikus bér-koordináció.

Előző memorandumainkban javasoltuk, hogy az EU – bár a legtöbb szociális politikai területen nincs hivatalos jogosultsága – fel kellene használja a Kooperáció Nyílt Módszerét a szociális minimum normák kimunkálására és terjesztésére. Ez vonatkozhatna a szociális

¹⁸ Az Európai Szociális Modell alap-pilléreinek részletes körvonalazása az EuroMemorandum csoport 2004 évi EuroMemorandumában található.

kiadások általános szintjére – pl. a GDP minimum hányadára – vagy sokkal specifikusabb indikátorokra mint pl. a 10 000 lakásra jutó orvosok, az 5–14 év közötti 1000 gyermekre jutó tanítók számára, a nyugdíjak szintjére az aktív népesség átlagjövedelmének százalékában stb. Ilyen minimum normák alapján felfelé ívelő felzárkózási folyamatot kellene támogasson az EU. Egyidejűleg világossá kell tenni, hogy a bárhol létező magasabb minimum norma nem csökkenthető az európai átlaghoz közelítés ürügyével.

A minimum normák a bérekre is kell vonatkozzanak. A-25 tagállam közül 18-ban már van minimálbér. A maradék hét országban be kell vezetni amilyen hamar csak lehet. Ugyanakkor fontos, először, a biztatást ilyen normák alkalmazására, másodsorban, elősegíteni a gyors emelését azokban az országokban, ahol a minimálbér különösen alacsony, gyakran az alacsony termelékenység eredményeként. Természetesen a felzárkózás a fenntartható szintű magasabb bérekhez többet kíván mint bérpolitikát, nevezetesen ipari és makrogazdasági politikákat, amelyeket nemzeti szinten alkalmazni, az EU által pedig támogatni kell. Persze a bérpolitikának is szerepe kell legyen.

A mostani bércsökentési verseny sérelmes a munkaerő jelentős része számára mind nyugaton, mind keleten, a magasabb bérű országokban a munkások azt látják, hogy bérük csökken, eközben az alacsony bérű országokban a munkások úgy látják, hogy kilátásuk a bérek javulására elenyésző, világos munkaterület nemzetközi kooperációra. Legalapvetőbb politikai eszköz a kollektív szerződéses tevékenységek koordinálása, hogy a koldulás-másvárára politikát elkerüljük, és a szakszervezeti követelések elnyomására alkalmazott munkaadói áthelyezési fenyegetésnek is ellenálljunk. Ez a koordináció magába tudná foglalni a termelékenység-vezérelte bérnövekedési egyezségeket és egy európai keretet a minimálbérekre, munkaórákra és munkafeltételekre.

Persze egy bér koordinációs szolidarisztikus makro alap képzéséhez szükség van a nemzetközi makrogazdasági koordinációra is. A kohéziós alapok a keleti bővítés során sokkal korlátozottabbak voltak, mint a déli bővítéskor. Ráadásul megfosztva bármi ipari politikai eszköztől, az új tagállamok úgy fogják fel a folyamatot, mintha magukra hagyták volna őket a külföldi működőtőke csábításának egyetlen alternatívájával. Ezek azok az objektív feltételek, amelyekkel az új tagállamok tetszetősek kell legyenek a bér- és adóversenyben nemzetközi versenyképességi politikaként.

Vagy a nyitottságnak ezek a negatív hatásai, vagy regionális integráció nem elkerülhetetlen végzet, inkább a jelenlegi hazai és nemzetközi politikák kimenetele. Nyitottság és regionális integráció menedzselhető oly módon is, hogy mind a gazdagabb, mind a szegényebb partnernek előnyös, ha a kereskedelem és beruházás áramlását a egyenlőségre törekvő és növekedés-vezérelt nemzetközi gazdasági politika részeként tervezik meg. Európai viszonylatban, a munkaerőnek a régi és új tagállamokban, valamint a csatlakozó országokban sokkal több közös alapja van, mint amit jelenleg kiaknáznak. Ezt a közös alapot kombinálni kell a destruktív bér (és adó) verseny kiváltásával egy következetes és koordinált EU-ra kiterjedő szociális és gazdasági felzárkózási politikára. Bár a koordinált bérpolitika javaslat elsősorban a szakszervezeteknek és tagságuknak szól, ezeket a nemzeti kormányoknak is támogatni kell és az EU-nak is azáltal, hogy koordináció-barát keretet biztosít, pl. Európára kiterjedő szociális minimum normák elfogadásával.

3.5 Hatékonyság és kielégítőség: politikák az energia biztonságra és fenntarthatóságra.

Az EU alternatív energiapolitikája ketté ágazó vonalat kellene kövessen. Ahelyett, hogy energia stratégiáját a külső olaj és gáz forrásokból történő ellátás biztosítására, ill. szabályozására összpontosítaná, valamint a nukleáris energia használatát (vagy csak a kikapcsolás késleltetését, ahol az már elkezdődött) fontolgatná, az EU-nak azt kellene megcéloznia, hogy

- a kezdeményező előnyeit biztosítsa gazdasági számára a megújuló energiaforrások területén,

– és energiát takarítson meg a jól-lét bármiféle csökkenése nélkül.

Nincs ésszerű kétség afelől, hogy közép-távú jövőben az emberiségnek szüksége lesz egy energia rendszerre, ami független a fosszilis energiaforrásoktól vagy a nukleáris energiától. Azok a gazdaságok, amelyek megoldják az átmenetet fentartható energiarendszerre, fontos kezdeményezői előnyöket fognak learatni még egy sokkal együttműködőbb globális gazdaság kilátásai között is. Ez magában foglalhatja a fosszilis energiaforrások csökkent kibocsátású felhasználásának átmeneti útját is, amely létezik magában Európában. Az európai és tagállamokbeli kutatási alapok és energiatermelési támogatások átirányítandók a megújuló energiaforrások és az átmeneti energiaellátások területére.

Az EU kinyilvánított energiapolitikájának ajánlható orientációját az energia hatékonysága felé úgy volna keresztülvihető, hogy kötelező erejű közös keretet adunk a sokféle anyagfelhasználási politikának, megkövetelve a szolgáltatott energia végfelhasználása hatékonyságának növelését, megadva köcsönösen az egyeztetett rövid-, közép- és hosszú távú célkitűzésekhez egyértelmű határidőket. Továbbá, foglalkozni kell az energia ellátás és a gazdasági kibocsátás közötti, valamint az energia végfelhasználás és a jól-lét közötti energia takarékosági lehetőséggel és azt teljes mértékben ki kell aknázni. Feltételezve ennek összes következményét, ez széleskörű politikai vitát tesz szükségessé, túl az energiahatékonyságon és túl az energia elégségességen. Ez a vita kezdődhetne egyszerűen a figyelembe veendő költség horizont szélesítésével, pl. beépítve a hagyományos energia externális költségeit, ilyen lehet a levegőszennyeződés okozta megemelkedett egészségügyi költség.

Ilyen folyamatot a létező technológiák alapján lehetne indítani. Például az új tagállamokban az energia ellátás indikátora a gazdasági kibocsátáshoz viszonyítva háromszor akkora mint az EU-15-ben. Lényeges megtakarítás érhető el valamennyi szektorban ezen az alapon: Németország megmutatta, hogy az épületek energiafogyasztásának 50 %-a megtakarítható az épületek jobb szigetelésével – a kezdeti magasabb építkezési költségek, egy idő után, nettó megtakarításba fordulnak a ház tulajdonosa számára.

A legolcsóbb, a leggyorsabb és leghatékonyabb módja az energia ellátás biztosításának az energia iránti igény jelenlegi magas szintjének csökkentése, azzal az azonnali következménnyel, hogy csökken az energia költsége a háztartásoknak és az iparnak is, fékezve egyben az üvegház hatású gáz szennyeződést is. Az ezen alapuló energia megtakarítási stratégia azonban nem csak az energia ellátás és a hatékony energia felhasználás viszonyának technológiai megvitatására terjed ki, hanem az energia használat és a valóságos jól-lét viszonyának politikai megvitatására is. Mindkét vita felgyorsítására Európának el kellene határoznia mindenkire kötelező célkitűzésként az energia fogyasztás visszaszorítását legalább 20 %-kal 2020-ig.

Az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiája (SDS) fokozásának és hatékony megvalósításának első lépéseiként a felülvizsgált lisszaboni stratégiáról, mint rövid távú irányról szóló beszámolókat kellene rendszeresen értékelni az EU SDS kritériumai alapján, hogy választ lehessen javasolni az EU SDS hosszú távú stratégiájának kulcs-kérdésére: közeledünk-e hozzá? Ugyanakkor az EU SDS beszámolóknak világosan szólnia kell az EU globális és környezeti szerepeiről, valamint ki kell térnie a fenntarthatatlanság minden létező dimenziójára és azoknak alakulására is. Az ilyen javított beszámolási eljárásnak összhangban kell lennie az európai politikai folyamattal, azaz pl. az európai stratégiák átfogó akcióprogramjának megfogalmazásától kezdve egy minden részletre kiterjedő beszámolóig a az Unió állapotáról és kilátásairól minden egyes törvényhozási ciklus végén.

3.6 Pénzügyi stabilitás és szociális haladás. – A pénzügyi politikák újrendezése.

Stabilitás. Az EU pénzügyi bizonytalanságaival foglalkozó létező mechanizmusok magukban foglalják az információ megosztását a tagállamok között és informális koordinált beavatkozást válságos helyzet esetén. Ezeket három módon kellene megerősíteni: először,

meg kell szünnie, hogy a stabilitás megőrzése csupán implicit gondja az Európai Központi Banknak (ECB) és azt kifejezetten feladatává kell tenni, ami még azt is indokolhatja, hogy súlyos válság esetén az általános monetáris politika megváltozzék. Ennek a növelt felelősségnek megfelelően új jogokat kell kapjanak a bankok és pénzügyi társaságok, tekintettel arra, hogy a veszélyes kintlevőségek felhalmozódását el kell kerülni. Ezek a jogkörök magukba kell foglalják a felhatalmazást, hogy követelhesék egy pénzügyi intézettől adott olyan pozíciójának felszámolását, ami saját vagy mások stabilitását veszélyezteti.

Másodszor, az ECB-nek fel kell vállalnia bizonyos felelősséget a globális pénzügyi rendszer stabilitásáért. Az ECB-t kifejezetten meg kell bízni a makro-biztonság szabályozásával a rendszeres kockázatok kivédésére, míg a banki ellenőrök és a Bázeli Tanács feladata a mikro-biztonság szabályozása, ami az egyedi kockázatokkal foglalkozik. A globális pénzügyi kontextusa egyre növekvő mértékben multi-polusú nemzetközi gazdasági rendszer lesz. Ez hozzáadódhat a koordináció problémáihoz, de ugyanakkor távlatot nyit a gazdasági érdekek szélesebb képviselője és a fejlődő országok szükségleteinek magasabb prioritása előtt. Az EU vezetésének dolgoznia kell egy intézményi reformon, hogy javítsa a nemzetközi pénzügyi szabályozást és csökkentse a stabilitást fenyegető kockázatot.

Harmadszor, szükséges a nemzetközi tőke valóságos megadóztatása. A biztonsági felülvizsgálati eszközök, mint amilyen a Bázeli Útmutató, nem elégséges, mert csak a banki intézményekre terjed ki az érvénye és nem foglalkozik az adó-paradicsomokkal, amelyek jelentősebb kibúvót képeznek a nemzetközi pénzügyi rendszer szabályozásában.

Új tagállamok. A pénzügyi integráció módja, amint számos új tagállamban lezajlott, az integrációs folyamat szégyene. Egyrészt, a szovjet blokkból szabadult országoknak nem volt valóságos kereskedelmi bankrendszere; ez lehetővé tette, hogy a nyugati bankok gyorsan és majdnem teljesen behatoljanak a pénzügyi szektoraikba. Ennek egyik következménye, hogy a bankok profitjukat kiviszik ezekből az országokból, a másik az lehet, hogy veszít a hitel kihelyezés hatékonysága, mert a helyi felfogás, különösen a helyi nézet az állami prioritásokról, nem rendelkezik elég befolyással a hitel-döntésekre. Ezeknek az országoknak nem csak meg kell engedni, hanem kifejezetten bátorítani kell őket, hogy fejlesszék az állami szektort és a szövetkezeti bankokat, talán bizonyos mértékben a németországi minták alapján, hogy korrigálni tudják pénzügyi rendszereik működését.

Ugyanakkor az ECB szigorú feltételeket szab ezen országok számára mielőtt bevezetnék az eurót. Nincs világos ésszerű magyarázata ennek a megközelítésnek, ami állandósítja a antidemokratikus gyámkodást, amelynek ezek az országok ki voltak téve az EU-hoz csatlakozásuk előtt. Abszolút nincs veszélye annak, hogy az euró-zóna egészéért destabilizálódna a kis jövedelmű országok befogadásával. Ezért az euró bevezetése szabad választásuk kellene legyen, akkor végrehajtva, amikor az gazdasági fejlődésük számára a legelőnyösebb.

Mindeközben, amint fentebb rámutattunk, ezeknek az országoknak a valutái erős nyomásnak vannak kitéve a dollár gyengülésével összefüggésben. Egy ilyen válságnak leghatékonyabb módja lenne az ECB-n keresztüli támogatás. Ennek hiányában, ezen országok számára az időleges tőke szabályozás alkalmazása volna a logikus lépés, és ezt az EU vezetőségének előre szentesítenie kellene.

Társaságok uralma. Tekintettel a pénzügyi rendszerek természetére, szükséges a prioritást az integrált piacokra irányuló egyedi törekvéstől a szociális prioritásokra átirányítani. A nagy és likvid kötvények és vállalati részvények piacának támogatása Európában nem önmagában téves: ez a hibás tevékenység a beruházókat és a kibocsátókat körbekergeti a világon vagy az észak-amerikai piacokra. A pénzügyi integráció azonban összekapcsolódott a Bizottság fundamentalista kísérletével, hogy erősítse a részvényesek érdeklődését, amely nem vezethet kielégítő és legitim vállalkozói magatartásra.

A „társasági társadalmi felelősség”-ről (CSR) folyó viták két, teljesen különböző interpretációt engednek meg. Az egyik szerint a CSR körüli egész diskurzust úgy lehet tekinteni, mint egy lépést a törvénykezés és társasági szabályozás további privatizációja felé,

egy elmozdulás, hogy a törvénykezési feladatok maguknak a társaságoknak a kezébe kerüljenek. Optimistább nézet a CSR-ben azt a felismerést látja, hogy a neo-liberális politikák, a kapcsolódó társasági hatalom növekedéssel, teljesen jogtalanok, és hogy ezért a társaságot újra objektív szerkezetbe kell beágyazni és megerősíteni annak társadalmi elszámoltathatóságát¹⁹.

Sajnálatos módon úgy látszik, hogy az Európai Bizottság előnyben részesíti az előbbi nézetet, azt hinni látszik, hogy a társasági uralom legtöbb kérdése kezelhető a részvényesek pozíciójának erősítésével. Ebben a körben annak felismerése fontos, hogy nincs lehetőség a részvényesek vagy intézményi befektetők számára, hogy a modern társaságok valóságos intézői legyenek²⁰. Egyrészt az összes részvényesnek valóságos befolyása kell legyen a társaság magatartására, ha a társaságoknak szociálisan felelős módon kell viselkednie. Másrészt kötelező nemzetközi normák szükségesek etikai, szociális és környezeti célok tekintetében, hogy a CSR a voluntarizmuson túl érvényesüljön. Ebben a tekintetben európai törvényes keretre van szükség, amely kötelezővé teszi a társasági magatartás összhatásának felülvizsgálatát és elszámoltathatóságát.

Szociális befogadás, hozzájárulás hitelhez és pénzügyi szolgáltatásokhoz. Bár a nagyobb verseny növelheti a megtakarítók és a kölcsönzők pénzügyi lehetőségeit, nem valószínű, hogy a kis cégek és hátrányos társadalmi csoportok hozzáférése hitelhez és pénzügyi szolgáltatásokhoz javulna²¹. Ezért a pénzügyi integrációt olyan intézkedésekkel kell kombinálni, amelyek kielégítik a kis cégek és szegények pénzügyi szükségleteit²². Ez annyival inkább is fontos, mert az állami bankok privatizációja száguld az EU valamennyi tagállamában. Az állami szektor és a szövetkezeti bankok hitelt tudnak nyújtani azoknak, akiket a kirekesztés fenyeget és más közszükségleti áruk finanszírozását is támogatják. Ezért ezek szerepét az európai pénzügyben erősíteni és támogatni kell. Az ilyen bankoktól nem szabadna megkövetelni, hogy azonos feltételekkel versenyezzenek, mint a csupán privát célkitűzésű bankok.

Fogyasztóvédelem. A fogyasztóvédelemnek szenteltek valamennyi figyelmet a pénzügyi integráció EU programjában, bár aligha elégségeset összehasonlítva a bevezetett piac deregulációval²³. Általában a pénzügyi viszont szolgáltatók fogyasztói gyanakvóak ennek a szektornak a cégeivel szemben. Ez a gyanakvást indokolja a késői 1990-es és kora 2000-es évek pénzügyi fejleményeinek felívelő és csődbe vezető történései Európában és globálisan egyaránt. Ezért aztán, ha egy integrált pénzügyi szektor az elérendő célkitűzése az EU-nak, akkor a fogyasztói bizalmat meg kell erősíteni. Az ilyen irányú lépések erős minimum normákat foglalnak magukba, amelyek megkövetelik, hogy a pénzügyi szolgáltatást nyújtók gondosan megvizsgálják fogyasztóik érdekeit. Tekintettel a jelenlegi inkább ködösítő mintsem informatív társasági marketing stratégiákra, ajánlható az alapvető pénzügyi termékek némi európai szabványosítása.

¹⁹ Dominique Plihon, "Financing Social Protection and Social Equity in Europe", (A szociális védelem és a szociális egyenlőség finanszírozása Európában) University Paris 13, mimeo

²⁰ Lásd például a vitát M. Aglietta és A. Rébérioux, *Corporate Governance Adrift: a critique of shareholder value*, 2005 (*Társasági uralom...Sodródás: a részvényes érték kritikája*)

²¹ Persze meg kell találni az egyensúlyt a kiskeresetű háztartások és a kis cégek részére nyújtott biztosíték nélküli hitelek és az ugyanezen csoportok adósság felhalmozásának elkerülése között. Állami beavatkozás hasznos ezeknek a célkitűzéseknek az egybehangolására, pl. ezeknek a kölcsönzőknek kirótt kivételes kamatlábak elkerülésére.

²² Arestis és A. Caner, "Financial Liberalisation and Poverty (Pénzügyi liberalizáció és szegénység)", in P. Arestis és M. Sawyer (eds.), *Financial Liberalisation: Beyond Orthodox Concerns*, (*Pénzügyi liberalizáció: túl az ortodox gondokon*) Palgrave Macmillan 2005.

²³ A társasági lobbik súlya az EU döntéshozatalban közismert, a pénzügyi integráció esetében csak a pénzügyi társaságokkal és szabályozókkal konzultáltak az utolsó pillanatig. A felhasználói csoportokkal (kis üzletekkel és fogyasztókkal) már csak akkor konzultáltak, amikor az integrációs stratégia nagy részét már bevezették.

3.7 Igazságosabb és fejlődésbarát kereskedelem politika.

Az Európai Unió külkereskedelmi politikái elsődlegesen olyan gazdasági viszonyok szorgalmazására kellene irányuljon, amelyek békések, méltányosak és egyenlő jogokon alapulnak. Az a kereskedelmi stratégia, ami prioritást nyújt az EU belső problémáinak externalizálására a globális piacon folytatott nemtörődöm verseny által, összeférhetetlen az EU – a világ legnagyobb gazdasági blokkja – együttműködésen alapuló globális gazdasági rendszerért viselt felelősségével. Ezért javasoljuk, hogy az EU kereskedelmi politikája a következő célokat kövesse:

– **Növekvő átláthatóság** és valamennyi releváns érdekelt **demokratikus részvétele** a kereskedelempolitikai tárgyalásokon mind az EU-n belül, mind a nemzetközi intézményekben, mint pl. a WTO.

– A **tisztességes és egyenlő nemzetközi kereskedelmi viszonyok támogatása**, különösen a szociális és környezeti normák beépítésével a globális kereskedelmi rendszerbe. Így felszólítunk azon termékek tarifáinak teljes megszüntetésére, amelyeket tisztességesen termelnek és bocsájtanak áruba. Az ily módon termelt javuló termékek, egyfelől, ösztönzést nyújtanak a szociális és ökológiai feltételekhez való ragaszkodásra és e feltételek bővítésére a fejlődő országokban. Másfelől, ez ösztönöznék a fogyasztókat, hogy a tisztességes kereskedelmi termékeket keressék.

– **A munkaerő védelme a globalizációs folyamatban:** üdvözljük a Bizottság javaslatát egy alap létrehozására, amely azokat a dolgozókat támogatja, akiket érintenek a termelés kiehelyezési vagy ország-átelepítési folyamatok (Európai Globalizációs Korrekciós Alap). Azonban úgy ítéljük meg, hogy az eddig erre szánt alap – € 500 millió a 2007-2013 időszakra – túlságosan kevés és a feltételek, amelyeket teljesíteni kell, hogy az alaphoz hozzá lehessen jutni, túlságosan korlátozóak. Javasoljuk ezért a Bizottságnak, hogy emelje az alap összegét és vizsgálja felül a feltételeket.

– **Kereskedelmi védő eszközök használata a tisztességtelen verseny ellen:** a termékekkel és szolgáltatásokkal szemben, amelyek olyan országból származnak, ahol szándékosan kijátsszák a nemzetközileg elismert munka- és környezeti normákat, végső esetben az EU kereskedelempolitikai eszközeit kell alkalmazni.

– **Kedvezményes elbánás a kevésbé fejlett országokkal szemben** mind a WTO-ban, mind a bilaterális tárgyalásokon. Az export támogatások valamennyi káros formáját, a tarifa bővítés hazai és az összes EU általi támogatási formáját is meg kell szüntetni. Az európai piacokhoz való privilegizált hozzáférést sokkal szélesebb körben kell garantálni és el kell kerülni a kevésbé fejlett országok piachozzáférési követeléseit a nem mezőgazdasági termékek piachozzáférési tárgyalásokon, elsősorban az ACP (Afrikai, Karibi és Csendens-óceáni Államok) országokkal jelenleg folyó tárgyalásokon. Az Európai Partnerségi Egyezmények nagy kihívást jelentenek a felelősségteljes reform tekintetében, az EU-t sürgetni kellene, hogy nyilatkozzon az afrikai stratégiájáról és milléniumi fejlesztési célokra vonatkozó elkötelezettségeiről. Ugyancsak fontos elismerni a kevésbé fejlett országok jogát, hogy irányítsák saját ügyeiket, ez pedig megköveteli, hogy az EU felhagyjon próbálkozásaival, miszerint a kereskedelmi tárgyalásokat használja arra, hogy a fejlődő országokra feltételeket erőltessen a külföldi beruházások, a szellemi tulajdonjogok és a kormányzati beszerzések megnyitása érdekében.